

6 – 16
jahkásaččaid
giella

Manuála III

Vuođđobarggu leaba
Ernst Ottem ja
Jørgen Frost
ráhkadan

Skrinenteasta
Davvisámegiella

Sámegillii heivehan
Anne Dagmar
Biti Mikalsen
Tor Persen
Kirsten Wirkola

Ernst Ottem ja Jørgen Frost

6 -16 jahkásaččaid giella

Skrinenteasta – Davvisámegiella

Manuála III

Sámegillii heivehan:

Anne Dagmar Biti Mikalsen

Tor Persen

Kirsten Wirkola

ČálliidLágádus vuodđudus – ForfatternesForlag stiftelse – Authors’ Publisher foundation
Pb 140, NO-9735 Kárášjohka-Karasjok

Dán almmuhusa bargguid suodjalit vuoignaduodjelága njuolggadusat. Almmuheaddji ja čállsierra lobi haga lea buotlágan gáhppálatráhka- deapmi ja geavahanvárás dahkan, dušše lohpi dan muddui maid láhkasuovvá, dahje sierra soahpamušain vuoigatvuođa oamasteaddjiiguin.

Statped/SEAD ja ČálliidLágádusa ovttasbargoprošeahta.
Sámediggi lea addán doarjaga almmuhit girjji.

1. deaddileapmi: 2011, ČálliidLágádus
2. deaddileapmi lea rievdaduvvon: 2026, Statped

Almmuhan: © Statped

Gráfalaš bargu: Elle K. Porsanger, AlfaBehta grafiske Deaddilan: Waasa Graphics Oy, Vaasa

ISBN 978-82-8263-024-5

Sisdoallu

1. oassi: Oppalaš iešvuodát	5
2. oassi: Teasttaid hálddašeapmi	7
1. teasta: Cealkkamuitu	7
2. teasta: Sátnegealda	10
3. teasta: Vuostálasvuodát	12
4. teasta: Sátnemáhttu	13
5– 6. Teasttat: Fonologalaš diđolašvuolta	15
7. - 9. teasttat: Grammatihkka	18
10. teasta: Sátnedekoden	21
Teasta 11 - 12: Lohkanleaktu	23
3. oassi: Teastaovddideapmi ja teknikkalaš dieđut	25
Bákkolaš teasttat	27
4. oassi: Teastta dynámalaš geavaheapmi	36
Skrinen: Muitu	40
Skrinen: Doahpagat	42
Lassi bargamušat: Fonologalaš diđolašvuolta	42
Liige grammatihkka	44
Liigebargamuš: Lohkan	45
Referánssat	46
Normeren	47
1. Appendiksa: Ovdamearka mii čájeha mo deavdit skorenbáhpira	56

Álgosánit

6 -16 jahkásaččaid giella lea jorgaluvvon ja heivehuvvon dárogiela Språk 6 -16 skrinenteasttas.

Áigumuš 6 -16 jahkásaččaid giellateasttain lea gávdnat mánáid ja nuoraid geain soitet leat giellaváttisvuodát vai sin sáhtta viidásit čujuhit dárkilit iskkadeapmái. 6 -16 jahkásaččaid giellateastta sáhttet oahpaheaddjit váldit.

6 -16 jahkásaččaid giella lea geahččaluvvon 517 skuvlamánnái.

Sámediggi, Sámi earenoamášpedagogalaš doarjalus ja Davvi Statped leat resurssaid juolludemiin dahkan vejolažžan čađahit dán proševtta.

Prošeaktajoavku giitá Bredtvet gealboguovddáža go lea addán midjiide lobi geavahit Språk 6-16:a ja mii giitit earenoamážit Ernst Ottema statistihka ráhkadeami veahkis ja buriid fágalaš rávvagiid ovddas.

Guovdageaidnu ja Áltá miessemánnu 2010

Anne Dagmar Biti Mikalsen, Tor Persen ja Kirsten Wirkola

1. oassi:

Oppalaš iešvuodat

Álggahus

6 -16 jahkásaččaid giella (Ottem & Frost, 2005) lea skrinenteasta mainna iská gaskal 6 ja 16 jahkásaš mánáid ja nuoraid giellaváttisvuodaid. Maŋŋá go teastaalmuhuvvui 2005:s, de leat čađat eanet fágaolbmot váldán atnui teastta, ja šattai dárbu ođasmahttojuvvon manuálii. 2007:s ráhkaduvojedje testii ođđa ja dárkileappot graderejuvvon norpmat. Okta teasta gáibida ođasmahttima dađistaga go lassánit vásáhusat teasttain. Dát manuála lea 6 – 16 jahkásaččaid giela 3. veršuvdna. Skrinenteasta galgá leat oanehaš ja álki čađahit. Teastta bákkolaš oassi lea oaniduvvon 54 *items*¹ ovddit veršuvnnas 42 itemii dán veršuvnnas. Eai leat ođđa itemat lasihuvvon. Deháleamos rievdadus lea čadnon mánáid doabaáddejumi kártemii. Dán ja dan ovddit veršuvnnas kártejuvvui máná doabaáddejupmi oasseteasttaiguin Vuostálasvuolta ja Sátnečilgen.

Váldooassi mánáid doabaáddejumi kártemis gokčojuvvo oasseteasttain Vuostálasvuolta. Lea maŋga ákka dasa. Dataáanalysat čájehit ahte oasseteasta Vuostálasvuodat lea hui reliábel teasta (Alfa = .90), dan ektui go Sátnečilgen lea unnit reliábel (Alfa = .67). Dasa lassin vásihedje geavaheaddjit ahte oasseteasta Sátnečilgen lei váttis skoret. Ja vel dasa lassin sisttisoalai Sátnečilgen muhtin itemaid mat ledje jo eará teasttain. Itemlohku oasseteasttas Sátnečilgen lea dál unniduvvon nu ollu go sáhhtá, ja oasseteasta Vuostálasvuolta lea danne dál deháleabbo go ovdalis kártet máná doabaáddejumi.

Oasseteasta Vuostálasvuolta gáibida metagielalaš gálggaid ja ovddasta danne dehálaš oasi oahppan- ja ovddidanperspektiivvas. Dán teastaveršuvnnas leat mii maid geahččalan garvit dárbbášmeahtun váttis itemaid. Dát leat dagahan soames rievdadusaid oasseteasttain Cealkkamuitu ja Fonologalaš diđolašvuolta. Teastta normeremis lea dat vuhtiiváldon. Dán manuálas lea maid evttohus mo eareláhkái geavahit ovtta lohkanasteastta (10. oasseteasta).

¹ Item = item/bargamuš

Skrinen

Skrinen lea vuosttaš dássi čielggadanproseassas. Dat lea teasta mii lea ráhkaduvvon dan várás ahte galggašii gávdnat vástádusaid dakkár oppalaš gažaldagaide go: "Leat go oahppi gielalaš gálggat adekváhta su ahká, vai berre go oahppi doaimmahit viidáseappot iskkademiide gos giellaváttisvuodatkártejuvvojit ollislaččat?". Lea hui dehálaš muitit ahte 6-16 jahkásaččaid giellaskrinema bohtosiid, dahje vaikko makkár eará teasttaid bohtosiid, ferte gieđahallat oktalaččat eará dieđuiguin mat leat oahppi birra, vai daid vuodul sáhtta mearridit galgá go viidásit iskamiidda doaimmahit dahje testet viidáseappot. Dát dieđut berrejit mitalit giellaváttisvuodaid symptomaid, sosiála ovdáneami ja skuvlavázzima birra: Dat lea dakkár dieđut nugo láhttema dárkun ja motivašuvdna dan botta go teasta čađahuvvo, earenoamáš návccat, formálalaš ja eahpeformálalaš teasttaid bohtosat, dieđut váhnemiin, oahpaheddjiin ja eará fágajoavkkuin. 6 -16 jahkásaččaid giella ii leat dohkálaš ávnnas mearridit diagnosa. Teastta gáržžiduvvon viidodaga vuodul ii sáhte geassit dárkilis konklušuvnnaid oahppi gielalaš nanusvuodas dahje rašisvuodas.

6 -16 jahkásaččaid giella sáhtta, ja berre, geavahuvvot álgofuomášeddjin dasa ahte dárbbaba go oahppi čielggaduvvot viidáseappot. 6 -16 jahkásaččaid giella sáhtta addit ávkálaš dieđuid ollu olbmuid geat barget ohppiiguin geat dárbbasit earenoamáš veahki, dat sáhttet leat juogo logopedat, psykologat, earenoamášoahpaheaddjit, oahpaheaddjit ja eará fágajoavkkut. Sii geat teastta galget hálddašit, berrejit leat hárjánan čađahit standárdiserejuvvon teasttaid. Dat mearkkaša ahte ferte áddet teastta ulbmila ja diehtit mo teastabohtosiid galgá geavahit. Berre dárkilit lohkat čállošiid mat čilgejit teastta hálddašeami ja skoremiid, ja berre daid bures geahččaladdat ovdal go čađaha teastta ohppiiguin geain sáhttet leat váttisvuodát. Oahpaheaddjit berrejit geavahit teastta ovttasráđiid earenoamášpedagogaiiguin dahje PP-bálvalusa bargiiguin.

Teastta teorehtalaš duogáš

Teastta vuolgabáiki lea ahte lea oktavuohtha gielalaš oanehisáiggi muittusja náka ráhkadit gielalaš doahpágiid (Baddeley, Gathercole & Papagno, 1998; Gathercole & Baddely, 1990). 6 – 16 jahkásaččaid gielain iská oanehisáiggemuittu oasseteasttain Sátnegealda. Gielalaš doahpágiid ovdáneapmi iskojuvvo guvttiin oasseteasttain, namalassii; Vuostálasvuodát ja Sátne máhttu. Dasa lassin geavahuvvo oasseteastta Cealkkamuitu man ulbmil árvoštallo leat sihke gielalaš muitu ja doabaovdáneapmi. Dát njeallje oasseteastta leat vuodđun meroštallat skrinenskorema. Go 6 -16 jahkásaččaid giella mihtida ollu ahkásaččaid gielalaš gálggaid, de leat maid váldán mielde eará teasttaid mat addet oalle ollu dieđuid giellaváttisvuodaid ja gillii gullelaš lohkanváttisvuodaidbirra, vassis ahkejoavkkuin. Dieid teasttaid leat čujuhan lassiteastan.

2. oassi:

Teasttaid hálddašeapmi

6 -16 jahkásaččaid giellateasttat

6 -16 jahkásaččaid giella sisttisoallá golbma geatnegahttojuvvon oaseteastta. Guokte dáin geatnegahttojuvvon oaseteasttain (Sátnegealda ja Cealkkamuitu) isket verbála oanehisáiggemuittu iešguđet beliid. Sátnegealda rehkenasto leat buorrin teastan go galgá iskat fonologalaš oanehisáiggemuittu. Cealkkamuitu gis rehkenasto leat buorrin teastan go galgá iskat mo nákke organiseret ja doalahit dieđuid maid cealkagiin oažžu. Fonologalaš oanehisáiggemuittu lea dat ahte mo nákke doalahit sániid jietnastruktuvrraid. Dat goalmát geatnegahttojuvvon teasta, Doahpagat, iská mánáid áddejumi máhtu mii guoská sániid mearkkašupmái, eará sániiguin giella semantihkalaš beali. Oktiibuot ovddastit dát golbma oaseteastta daid geatnegahttojuvvon oassegeahččalemiid 6 -16 jahkásaččaid gielas, ja dahket vuoddu meroštallat ollislaš loahppaskorema. Dát teasttat leat normerejuvvon mánáide 6 ja 16 jagi gaska.

6 -16 jahkásaččaid gielas leat maid lassi oaseteasttat mat isket grammatihka, fonologalaš diđolašvuoda ja lohka. Grammatihka-oaseteastta iská mánáid máhtu sániid sojahanminstariin ja dat heive buoremusat mánáide 6 jagi rájes gitta 10 jagi ja 11 mánu ahkásaš mánáide. Fonologalaš diđolašvuoda-oaseteastta iská mo mánát nákkejit fuobmát smávva segmenttaid gielas, ovdamearkka dihtii stávvaliid ja fonemaid. Dát oaseteastta heive maid bures mánáide 6 jagi rájes gitta 10 jagi ja 11 mánu rádjái. Guokte dain eará lassiteasttain isket lohka. Nubbi oaseteastta (Sátneláhkkít) lea ođđa heiveheapmi 10. oaseteasttas ja iská mánáid dárkilvuoda mii guoská sátneláhkkíid segmenteremii. Nubbe oaseteastta mihtida man johtilit nákke lohkat bođu sániid.

1. teasta: Cealkkamuitu

Maid teasta sisttisoallá?

Teastageahččaleaddji lohka ovtta cealkaga dábálaš hállanleavttuin ja mánna galgá bájuhit cealkaga.

Geahččaladdan

Teasta álggahuvvo ovttain dahje mánggaim geahččaladdamiin. Ulbmil dainna lea dárkkistit ahte mánná duođai lea ádden bargamuša.

Teastabargamušat

Teasta álggahuvvo oanehis cealkagiiguin ja loahpahuvvo guhkes cealkagiiguin.

Mo teastta skore?

Jus mánná galgá oažžut rivttes skorema (1) juohke teastabargamušas, de ferte máhttit juohke sáni cealkagis dadjat ja dadjat daid riehta maŋŋálaga.

Golbma ákka dasa manne vástáduš šaddá boastut:

1. Mánná dadjá sáni mii ii leat mielde álgocealkagis.

Ovdamearka:

Son viegai olggos fas. "Dat viegai olggos fas".

Sáttni "dat" daddjojuvvui "son" sáni sajis.

2. Mánná ii daja sániid riehta maŋŋálaga.

Ovdamearka:

Son viegai olggos fas. "Son viegai fas olggos".

Sáttni "olggos" lea biddjojuvvon eará sadjái álgocealkaga ektui.

3. Mánná guođđá ovtta sáni mii lei álgocealkagis.

Ovdamearka:

Son viegai olggos fas. "Son viegai olggos"

Sáttni "fas" ii leat mielde.

Sáhtta go cealkaga geardduhit?

Jus mánná bivdá teastageahččaleaddji bájuhit cealkaga, de sáhtta áinnas dan bargat. Muhto de galgá merket ahte bargamuša skoren lea boastut (0).

Goas galgá testema bissehit?

Jus mánná bargá golbma dahje eanet meattáhusaid maŋŋálaga (golbma 0-skorema maŋŋálaga), de galgá testema loahpahit dainna geahččalemiin. Skoren lea daid bargamušaid lohku maid mánná lea máhttán riehta ovdal go testen loahpahuvvui.

Guđe ahkásaččaide lea teasta normerejuvvon?

Teasta lea normerejuvvon mánáide 6 jagi ja 0 mánu rájes gitta 15 jagi ja 11 mánu rádjái.

1. CEALKKAMUITU		
Gaskkalduhte maŋŋá golbma váilevaš cealkaga maŋŋálagaid. li geardduhit.		
Instrukšuvdna: <i>Dál logan muhtin cealkagiid jitnosit.</i> <i>Guldal dárkilit ja daja justa nu go mun dajan.</i> Skoren: Čále 1 jus vástádus lea áibbas riehta, 0 jus okta sátni dahje eanet sátnit leat boastut.		
Geahččalanbargamuš: Elles lea alit gákti.	Stá ² /sátnit	Skoren
1. Son bođii sisa.	5/3	
2. Máhtte manai njuikku.	6/3	
3. Manne vázzet mánát dievvái?	8/4	
4. Áhkku lei giđa ealu luhtte.	9/5	
5. Son fárrii fas ruoktot diimmá geasi.	10/6	
6. Juohke dálvvi leat ollu gilvočuogamat.	12/5	
7. Mun lean golbmii oaidnán gumppe guhkkin meahcis.	12/7	
8. Eadni ja áhčči vulggiiga maiddái vácci luomemeahccái.	16/7	
9. Ánne dohppii mielde buot goikebierrguid maid áhkus lei ožžon.	17/9	
10. Buđehat maid mun gilvván, leat njálgásat go dat maid mun oasttán gávpogis geassit.	22/13	
11. Mii diehtit ahte čáhcelottit bohtet juohke giđa fas min lusa deike davás.	23/12	
12. Niillas lei nu buorre ja fálli njuiket ahte beasai fas máilmmi gilvonjuikemii dán dálvvi.	26/14	
13. Sáhpánbivdis lea ollu bargu go muhtin jagiid leat ollu goddesáhpánat juohke sajis.	26/12	
Oktiibuot		

² Stá = stávvalat

2. teasta: Sátnegealda³

Maid teasta sisttisoallá?

Teastageahččaleaddji lohka olles ráiddu sániid, sullii 1 sekundda gaskkain, ja mánná galgá juohke sátneráiddu sániid bájuhit riehta maŋŋálaga.

Geahččaladdan

Teasta álggahuvvo ovttain dahje mánggain geahččaladdamiin. Ulbmil dainna lea dárkkistit ahte mánná duođai lea ádden bargamuša.

Teastabargamušat

Teasta álggahuvvo golmmain sániin sátneráiddu ja loahpahuvvo viđain sániin sátneráiddu.

Mo teastta skore?

Jus mánná galgá oažžut rivttes skorema (1) juohke teastabargamušas, de ferte leat juohke sáni máhtán dadjat rivttes vuoru mielde.

Golbma ákka dasa manne vástáduš šaddá boastut:

1. Mánná dadjá sáni mii ii leat lohkkjuvvon.

Ovdamearka:

diehppi šaldi spábba čuoika "gánda šaldi spábba čuoika".
"Gánda" daddjojuvvui "diehppi" sáni sajis.

2. Mánná ii báhkut sániid rivttes vuoru mielde maŋŋálaga.

Ovdamearka:

diehppi šaldi spábba čuoika "šaldi diehppi spábba čuoika".
Son dadjá "šaldi" ja "diehppi" sániid eará vuoru mielde go lohkkjuvvon sániin.

3. Mánná guođđá ovttá dain lohkkjuvvon sániin.

Ovdamearka:

diehppi šaldi spábba čuoika "diehppi spábba čuoika".
Son lea guođđán "šaldi" sáni.

Sáhtá go sátneráiddu bájuhit?

Jus mánná bivdá teastageahččaleaddji bájuhit ovttá sátneráiddu, de sáhtá áinnas dan bargat. Muhto de galgá merket ahte bargamuša skoren lea boastut (0).

³ Sátnegealda = ordspenn

Goas galgá testema bissehit?

Jus mánná bargá golbma dahje eanet meattáhusaid maŋŋálaga (golbma 0-skorema maŋŋálaga), de galgá testema loahpahit dáinna geahččalemiin. Skoren lea daid bargamušaid lohku maid mánná lea máhttán riehta ovdal gotesten loahpahuuvui.

Guđe ahkásaččaide lea teasta normerejuvvon?

Teasta lea normerejuvvon mánáide 6 jagi ja 0 mánu rájes gitta 15 jagi ja 11mánu rádjái.

2. SÁTNEGEALDA	
Gaskkalduhte maŋŋá 3 nullaskorema. Ii geardduhit.	
Instrukšuvdna: <i>Dál dajan moadde sáni maŋŋálagaid ja don galggat dadjat daid seamma sániid.</i> Loga sániid nu ahte lea árvvu mielde oktasátni sekunddas. Čále dan maid oahppi dadjá seamma ráidoortnegis go dadjá dahje bádde. Skoren: 1 čuokkis jus buot sánit leat riehta rivttes sátneráiddus, muđui 0 čuoggá jus okta sátni dahje eanet sánit leat boastut, ođđa sátni dahje boasttu sátneráiddus.	
Geahččalanbargamuš : olmmoš – násti – golli	Skoren
Guokte sáni	
1. mánná – lávvu	
2. áidi – báidi	
3. bátni – oažžut	
Golbma sáni	
4. márfi – oarri – njálbmi	
5. nađđa – boaris – viehkat	
6. álgu – hálgu – gálgu	
Njeallje sáni	
7. lokta – okta – sokta – mokta	
8. áibmu – suotna – guossi – čáhci	
9. giella – jiella – miella – šiella	

Vihitta sáni	
10. áhkku – smáhku – gáhkku – sáhkku – ráhkku	
11. sealgi – giella – buorre – juolgi – gáma	
12. čuollat – šaldi – girku – vázzit – njoammil	
Oktiibuot	

3. teasta: Vuostálasvuodát

Maid teasta sisttisoallá?

Oaseteasta Vuostálasvuodát sisttisoallá sátnepáraid mat leat vuostálaga: ovdamearkka dihtii čáppat: ropmi, njuoskkas: goikkis. Nuppi sáni sátnepáras sáhtá gávdat go jearrá: Mii lea vuostesátni dán sátnái? Teastageahččaleaddji lohka nuppi sáni sátnepáras ja mánná galgá vástidit mii lea dan sáni vuostesátni.

Geahččaladdan

Teasta álggahuvvo ovtain dahje mánggain geahččaladdamiin. Ulbmil dainna lea dárkkistit ahte mánná duodai lea ádden bargamuša.

Teastabargamušat

Teasta álggahuvvo go teastageahččaleaddji lohka cealkagiid main lea oaivil, ja main nubbi sátni sátnepáras váilu. Mánná galgá dadjat dan sáni mii váilu. Viidáseappot teasttas galgá jearrat: Gávna vuostesáni dán sátnái?

Mo teastta skore?

Jus mánná galgá oažžut rivttes skorema (1), de berre vástáduš sisttisoallat ovttá buori vuostesáni. Teastabáhpiris gávdnojit vástádušat mat leat dohkálaččat.

Sáhtá go gažaldagaid bájuhit?

Jus mánná bivdá teastageahččaleaddji bájuhit gažaldaga, de sáhtá áinnas dan bargat. Jus vástáduš lea riehta, de galgá merket mánnái 1 skorema.

Goas galgá testema bissehit?

Jus mánná bargá golbma dahje eanet meattáhusaid maŋŋálaga (golbma 0-skorema maŋŋálaga), de galgá loahpahit testema dáinna geahččalemiin. Skoren lea daid bargamušaid lohku maid mánná lea máhttán riehta ovdal go testen bissehuvui.

Guđe ahkásaččaide lea teasta normerejuvvon?

Teasta lea normerejuvvon mánáide 6 jagi ja 0 mánu rájes gitta 15 jagi ja 11 mánu rádjai.

3. VUOSTÁLASVUOĐAT		
Gaskkalduhte jus vástida golbma boastut maŋŋálagaid. Lohpi geardduhit.		
Instrukšuvdna: <i>Galggat gávdnat vuostesáni dan sátnái maid mun dajan.</i> Skoren: Čále 1 rivttes vástádussii, 0 boasttu vástádussii.		
Geahččalanbargamuš: Lea go generála unni vai lea go son____(stuoris)?		Skoren
1. Lea go gákti čáppat vai____(ropmi, fasti)?		
2. Lea go báidi njuoskkas vai____(goikkis)?		
Mii lea vuostesáttni dán sátnái:		
3. álgit (heaitit, loahpahit, loahpat, geargat)		
4. árgi (jállu, duostil)		
5. lodji (villas, bahá)		
6. vuodjut (govdut)		
7. buoidi (guoirras, seaggi)		
8. gurret (deavdit)		
9. čavget (ložžet)		
10. bellješ (bealjeheapmi)		
11. assái (asehaš)		
12. optimista (pessimista)		
13. konkrehta (abstrákta)		
Oktiibuot		

4. teasta: Sátnemáhttu

Maid teasta sisttisoallá

Sátnemáhttu-oasseteasta sisttisoallá gažaldagaid maiguin iská dovdá go máná sáni oaivila. Teasttas leat dakkár gažaldagat go ovdamearkka dihtii: "Mii lea spihkár"? dahje "Maid mearkkaša hoahkan"?

Geahččaladdan

Teasta álggahuvvo ovttain dahje mánggain geahččaladdamiin. Ulbmil dainna lea dárkkistit ahte mánná duođai lea ádden bargamuša.

Teastabargamušat

Teastta álggus jerrojuvvo dábálaš sániid birra ja loahpas jerrojuvvo dakkár sániid birra mat hárvve geavahuvvojit.

Mo teastta skore?

Dábálaččat oažžu 1 čuoggá juohke sáni ovdas mas lea dohkálaš oaivil. Buot čilgehusat mat gávdnojit sátnelisttuin leat dohkálaččat. Sáhtta leat buorre synonyma, geavahanvuohki, oppalaš klassifiseren, válđoiešvuohka ja eará rivttesčilgehusat mat eai jur bienasta bitnii čilge sáni, muhto mat ovttas čájehit ahte lea ádden sáni (gč. 3. appendiksa).

Sáhtta go bájuhit gažaldagaid?

Jus mánná bivdá teastageahččaleaddji geardduhit gažaldaga, de sáhtta áinnas dan dahkat. Jus vástáduš lea riehta skore mánná 1.

Goas galgá testema bissehit?

Jus mánná bargá golbma dahje eanet meattáhusaid maŋŋálaga (golbma 0-skorema maŋŋálaga), de galgá testema loahpahit dáinna geahččalemiin. Skoren lea de daid bargamušaid lohku maid mánná lea bargan riehta ovdal testen bissehuvvui.

Guđe ahkásaččaide lea teasta normerejuvvon?

Teasta lea normerejuvvon mánáide 6 jagi ja 0 mánu rájes gitta 15 jagi ja 11 mánu rádjái.

4. SÁTNEMÁHTTU	
Go teasta lea nu oanehaš de berre buot bargamušaid bargat. Lohpi geardduhit.	
Instrukšuvdna: <i>Mii lea ... ?</i> dahje <i>Maid oaivvildat sániin ...?</i> Skoren: Čális 1 jus čilgehus lea sátni mii čuožžu dábálaš sátnegirjjiin. O jus vástádus lea čielga boastut, hui eahpečielggas dahje jus vástádus lea coagis (gč. Appendiksa manuálas).	
Geahččalanbargamuš: Mii lea gahpir? (oaivesuodji, maid coggá oaivái)	Skoren
14. Mii lea searŋa? (gos oadđá)	
15. Mii lea spihkár? (čohka dingga mainna dearpá maid nu oktii, dearpat)	
16. Mii lea bálká? (juoga maid oažžut go leat bargan, buhtadus, ruđat)	
17. Mii lea hoahkan? (hállát/hupmat ovttahii, mánárgalusaid dadjat)	
Oktiibuot oasseteasttain 3 + 4	

5– 6. Teasttat: Fonologalaš diđolašvuohta

Maid teasta sisttisdoallá?

Fonologalaš diđolašvuohta-oasseteasta sisttisdoallá Riibmasániid (“Gávna sáni mii ii riibme”) ja Segmeantasubtrakšuvdna (“Mii báhcá vel sátnái go válddát eret ...?”).

Geahččaladdan

Jus mánás leat váttisvuođat áddet bargamuša, de sáhtta ráhkadit iežas hárhellanbargamušaid.

Teastabargamušat

Teasta álggahuvvo Riibmasániit-oasseteasttain mas leat njeallje sáni. Golbma dain sániin riibmejit, ja mánná galgá gávdnat dan sáni mii ii riibme. Dasto jerrojuvvo mánás mii sátnái báhcá go váldá eret osiid sánis.

Segmeantasubtrakšuvdna álggahuvvo dan láhkái ahte mánná galgá váldit eret ovttá sáni goallossánis, ja das viidáseappot galgá mánná váldit eret ovtastávvala sánis ja loahpas galgá mánná váldit eret ovttá jietnadaga sánis.

Mo teastta skore?

Rivttes vástádusain oažžu 1 čuoggá, boasttu vástádusain oažžu 0 čuoggá.

Sáhtta go gažaldagaid geardduhit?

Jus mánná bivdá teastageahččaleaddji geardduhit gažaldaga, de sáhtta áinnas dan dahkat. Muhto vástádusa skoren lea de 0 čuoggá.

Goas galgá testema bissehit?

Jus mánná bargá golbma dahje eanet meattáhusaid maŋŋálaga (golbma 0-skorema maŋŋálaga) Riibmasánit bargamušas, de galgá dán oasi loahpahit. Jus mánná bargá golbma dahje eanet meattáhusaid maŋŋálaga Segmeantasubtrakšuvdna oasis, de galgá dan testenoasi maid loahpahit. Skoren lea de daid bargamušaid lohku oktiibuot maid mánná barggai riehta gitta dan rádjái testen bissehuvvui dien guovtti oassegeahččaleamis Riibmasánit ja Segmeantasubtrakšuvdna.

Guđe ahkásaččaide lea teasta normerejuvvon?

Teasta lea normerejuvvon mánáide 6 jagi ja 0 mánu rájes gitta 10 jagi ja 11 mánu rádjái.

5. RIIBMASÁNIT	
Bargga buot bargamušaid. Ii geardduheapmi.	
Instrukšuvdna: <i>Gávnná dan sáni mii ii riibme/šuoŋa</i> (ii heive). Skoren: Čális 1 jus oahppi gávdná sáni, 0 jus oahppi namuha boasttusáni.	
Geahččalanbargamuš: áidi – báidi – olmmoš – skáidi	Skoren
1. bassat – gassat – rassat – skire	
2. čoavji – bealgi – sealgi – nealgi	
3. boallu – viessu – doallu – goallu	
4. guhkki – juhkki – suhkki – nieida	
5. oadđit – áddet – báddet – láddet	
6. gárrat – márrat – viehkat – šárrat	
7. čoarvi – biila – doarvi – soarvi	

6. SEGMEANTASUBTRAKŠUVDNA		
Bargga buot bargamušaid. Ii geardduheapmi.		
Instrukšuvdna: <i>Mii báhcá vel sátnái ... go válddát eret ...?</i> Skoren: Čális 1 rivttes vástádussii, 0 go lea boastut.		
Geahččalanbargamuš: guollemuorra – muorra		Skoren
Goallossánit		
8. juovlamánnu	juovla	
9. guollefanas	guolle	
10. čuoigansoappit	soappit	
11. násteboagán	boagán	
Stávvalat		
12. sánit	sán	
13. gámis	gá	
14. gáffal	gáf	
15. jurddašit	šit	
Jietnadagat		
16. darvi	d	
17. sáidi	s	
18. báhčči	b	
19. čoalli	č	
Oktiibuot oasseteasttain 5 – 6		

7. - 9. teasttat: Grammatihkka

Maid sisttisoallá teasta?

Teasta galgá iskat lea go mánás máhttu vearbaid, substantiivvaid ja adjektiivvaid sojahanminstariid birra. Dat sisttisoallá deavdinbargamušaid maidda mánná njálmálaččat galgá lasihit sáni mii váilu. Teastageahččaleaddji lohká ovdamearkka dihtii cealkagiid: "Eadni boktá máná. Maid dagai eadni ikte? Son....." ja nie hástala máná dadjat sáni mii váilu.

Geahččaladdan

Teasta álggahuvvo ovttain dahje mánggain geahččaladdamiin. Ulbmil dainna lea sihkarastit ahte mánná lea ádden bargamuša.

Teastabargamušat

Testii gullet vearbaid, substantiivvaid ja adjektiivvaid sojahanminstarat.

Mo teastta skore?

Rivttes vástádusain oažžu 1 čuoggá, boasttu vástádusain 0 čuoggá.

Sáhtta go geardduhit gažaldagaid?

Jus mánná bivdá geahččaleaddji geardduhit gažaldaga, de sáhtta áinnas dan bargat. Muhto de oažžu vástádusas 0 čuoggá.

Goas galgá testema bissehit?

Jus mánná bargá golbma dahje eanet meattáhusaid maŋŋálaga oassegeahččaleamis, de galgá heaitit dainna oassegeahččalemiin ja joatkit čuovvovaš oassegeahččalemiin.

Guđe ahkásaččaide lea teasta normerejuvvon?

Teasta lea normerejuvvon mánáide 6 jagi ja 0 mánu rájes gitta 15 jagi ja 11 mánu rádjái.

7. VEARBASOJAHEAMIT	
Gaskkalduhte jus vástida golbma boastut maŋŋálagaid ja joatkke boahhte oasseteasttain. Ii geardduheapmi.	
Instrukšuvdna: <i>Dál gulat cealkaga mas váilu okta sátni. Lasit dan sáni mii váilu.</i> Skoren: Čális 1 rivttes vástádussii, 0 boasttu vástádussii.	
Geahččalanbargamuš: Eadni boktá máná. Maid dagai eadni ikte? Son _____(bovtii) máná.	Skoren
1. Niillas vuodjá biillain. Maid dagai Niillas ikte? Son _____(vujii) biillain.	
2. Áhčči ja Máret oastiba gusa. Maid dagaiga soai ikte? Soai _____(osttiiga) gusa.	
3. Moai čohkkájetne stuolus. Maid dagaime moai ikte? Moai _____(čohkkáime) stuolus.	
4. Sii čuiget meahcis. Maid dahke sii ikte? Sii _____(čuige) meahcis.	
5. Doai boraheahppi mánáid. Maid dagaide doai ikte? Doai _____(boraheidde) mánáid.	
6. Mii leat ruovttus. Gos leimmet mii ikte? Mii _____(leimmet) ruovttus.	
7. Don sugat jávrris. Maid dahket don ikte? Don _____(suhket) jávrris.	
8. Dii rengobehtet ádjá. Maid dagaidet dii ikte? Dii _____(renguidet)ádjá.	
9. Mun viehkalan olggos. Maid dahken mun ikte? Mun _____(viehkalin) olggos.	
10. Mii báhčit guovžža? Maid dagaimet mii ikte? Mii _____(bážiimet) guovžža.	
11. Mun riŋgen ruoktot? Maid dahken mun ikte? Mun _____(riŋgejin) ruoktot.	

8. LOGUT JA KASUSAT	
Gaskkalduhte jus vástida golbma boastut maŋŋálagaid ja joatkke boahhte oasseteasttain. Ii geardduheapmi.	
Instrukšuvdna: <i>Dál gulat cealkaga mas váilu maŋimuš sátni. Mii váilu?</i> Skoren: Čális 1 rivttes vástádussii, ja 0 boasttu vástádussii	
Geahččalanbargamuš: Ánddes lea okta heasta, muhto Inggás leat ollu ____ (heasttat).	
12. Márjá liikui ovtta girjái, muhto Máhtte liikui buot ____ (girjiide).	
13. Ivváris bávččasta suorbma, ja Inggás bávččastit buot ____ (suorpmat).	
14. Áddjá ceggii ovtta goađi, muhto áhkku ceggii golbma ____ (goađi).	
15. Jovnnas lea okta boazu, ja Máhtes leat ollu ____ (bohccot).	
16. Áhkku vujii ovttain herggiin, ja biigá vujii buot ____ (herggiiguin).	
17. Áddjá finai ovtta lávus, ja mánát fitne buot ____ (lávuin).	
18. Vieljas lei okta gussa, ja oappás ledje guokte ____ (gusa).	
19. Ánddes lei okta gáma, ja Ánnes fas guokte ____ (gápmaga).	
9. KOMPERATIIVA JA SUPERLATIIVA	
Gaskkalduhte jus vástida golbma boastut maŋŋálagaid. Ii geardduheapmi.	
Instrukšuvdna: <i>Mun logan ovtta cealkaga, ja don galggat lasihit daidsániid mat váilot.</i> Skoren: Jus goappašat sánit leat riehta, čális 1. Jus nubbi sátni dahje goappašat sánit leat boastut, čális 0.	
Geahččalanbargamuš: Ristin lea boaris, Márjá lea ain ____ (boarráset) ja Elle lea buot ____ (boarráseamos).	
20. Injá lea rikkis, Biret lea ain ____ (riggát), muhto Elle lea buot ____ (riggámus).	
21. Liššá lea bastil, ákšu lea ain ____ (bastilet), muhto niibi lea buot ____ (bastileamos).	
22. Mánná lea lihkolaš, oabbá lea ain ____ (lihkolaččat) muhto vielljalea buot ____ (lihkolaččamus).	
23. Seahkka lea lossat, geađgi lea ain ____ (losit), ja golli lea buot ____ (losimus).	
Oktiibuot oasseteasttain 7 + 8 + 9	

10. teasta: Sátnedekoden

Maid teasta sisttisoallá?

10. oasseteasta lea báber- ja bliánta teasta mas bivdá máná sárgut sárgáid sániid gaskaide mat leat goallostuvvon sátneláhkkin. (Gč. 1. mildosa). Máná bidjá sárgáid sániid gaskii nu johtilit go vejolaš (guhkimus áigi 45 sek.). Dát oasseteasta iská lohkama dárkilvuoda (gč. Ottem & Frost, 2008).

Geahččaladdan

Álgge hárbhallanbargamušain. Jus mánás leat váttisvuodát áddet mo bargamuša galgá čađahit, de sáhtta ráhkadit eanet hárbhallanbargamušaid.

Teastabargamušat

Teastabargamušain leat 16 sátneláhkki main guđege sátnái leat laktán golbmasáni.

Mo teastta skore?

Merkes 1 čuoggá jus sátneláhkki lea riehta juohkán ja 0 čuoggá jus sátneláhkki lea boastut juohkán.

Sáhtta go gažaldagaid geardduhit?

Teastabargamušaid addá dušše oktii.

Goas galgá testema bissehit?

Gaskkalduhte testema maŋŋá 45 sekunda.

Guđe ahkásaččaide lea teasta normerejuvvon?

Teasta lea normerejuvvon mánáide 9 jagi ja 0 mánu rájes gitta 15 jagi ja 11 mánu rádjái.

10. SÁTNEDEKODEN	
Dát bargu lea mánáide 9 jahkásaččaid rájes.	
<p>Instrukšuvdna: Atte oahppái 1. mildosa. Daja oahppái: <i>Dál galggat lohkat juoga mas leat guhkes sánit. Sániid siste leat smávit sánit. Geahččal daid gávdnat. Loga sániid jienajávohaga. Bija sárgá juohke sáni gaskki maid gávnnat. Bargga nu johtilit go vejolaš.</i></p> <p>Skoren: Bisset oahppi maŋŋá 45 sek. Čális 1 čuoggá jus sánit leat juhkkuojuvvon riehta ja 0 čuoggá jus sánit leat juhkkuojuvvon boastut.</p>	
Geahččalanbargamuš: sonfalgi	Skoren
1. dálamasmun	
2. miiduálás	
3. moaidasdu	
4. mosongoas	
5. jusdiivai	
6. subiilagean	
7. aliteanvuos	
8. láibisiimaid	
9. dáldonmánná	
10. girjišatsu	
11. buotdanbargá	
12. leatdučáhci	
13. eabafasruoná	
14. juolgigiiboazu	
15. manviežžatsu	
16. gieđaeaiseanga	
Oktiibuot = sátneláhkkiid lohku riehta juhkkuojuvvon 45 sek.	

Teasta 11 - 12: Lohkanleaktu

Maid teasta sisttisoallá?

Mánná galgá lohkat seamma sátneláhkkiid jitnosit (gč. 2. mildosa) ja nu johtilit go vejolaš (11. oasseteasta) ja teastageahččaleaddji mihtida áiggi sekunddain. Dasto galgá mánná lohkat jitnosit olles ráiddu oanehis, guhkit ja guhkes sániid ja geahččaleaddji mihtida áiggi sekunddain (12. oasseteasta). Dát oasseteasttat registrerejit lohkanleavttu go lohka sániid.

Geahččaladdan

Álgge hárbhallanbargamušain. Jus mánás leat váttisvuođat áddet mo bargamuša galgá čađahit, de sáhtta ráhkadit eanet hárbhallanbargamušaid.

Teastabargamušat

Teastabargamušas leat 16 sátneláhkki. Juohke sátneláhkki leat golbma sáni. Dasa lassinn leat vel 10 oanehis, 10 guhkit ja 10 guhkes sáni.

Mo skoret teastta?

Merkes man ollu áigi oktiibuot gollá 11. ja 12. oassetestii.

Sáhtta go gažaldagaid geardduhit?

Teastabargamušaid addá dušše oktii.

Goas galgá testema bissehit?

Gaskkalduhte testema go 3 minuhtta leat vássán.

Guđe ahkásaččaide lea teasta normerejuvvon?

Teasta lea normerejuvvon mánáide 9 jagi ja 0 mánu rájes gitta 15 jagi ja 11 mánu rádjái.

11. SÁTNELÁHKKIT: ÁIGI	
Dát bargu lea mánáide 9 jahkásaččaid rájes.	
Instrukšuvdna: Geavat 2. mildosa. Dajai oahppái: <i>Dál galggat lohkat dáid sániid nu johtilit ja riehta go vejolaš. Loga sániid jitnosit ja muite dadjat sániid riehta.</i> Skoren: Čális galle sekunda ádjána.	Áigi
Sátneláhkiid lohkan	
12. SÁTNELOHKAN: ÁIGI	
Dát bargu lea mánáide 9 jahkásaččaid rájes.	
Instrukšuvdna: Geavat 3. mildosa. Daja mánnái: <i>Dál galggat lohkat dáid sániid nu johtilit go vejolaš.</i> Skoren: Válde juohke joavkkus áiggi. Čális daid áiggiid.	
Oanehis sánit	
Guhkit sánit	
Guhkes sánit	
Oasseteasttain 11 + 12 áigi oktiibuot	

3. oassi:

Teastaovddideapmi ja teknikalaš dieđut

Dađi mielde go leat geavahišgoahtán 6 -16 jahkásaččaid giella, de leat mánggas sávvan ahte galggašii leat vel dárkilit skála man mielde árvvoštallá teastabohtosiid. Dat ovdalis almmuhuvvon skála ovddasta standárdspiehkasteami normálajuohkinmohkkálagas⁴, ja dat lea skála mii lea 1 rájes 5 rádjái (Ottem & Frost, 2005). Diet skála válljejuvvui danin go 6 -16 jahkásaččaid giella álgoálggus lei jurddašuvvon skrinenteastan mas cut-off pointlea – 1.5 vuollet standárdspiehkasteami gaskameari. Leat maid sávvojuvvon ahte galggašii sáhttit buohtastahttit 6 -16 jahkásaččaid giella teastabohtosiid álkit ja njuolggo vuogi mielde eará teasttaiguin, nugo ovdamearkka dihtii WISC-III. Dieid sávaldagaid geažil, ja danin vai teastta-potensiála buorebut sáhtta geavahit, leat mii ráhkadan ođđa skálaid. Dáin skálain lea gaskameari 10 ja standárdspiehkastat lea 3 oaseteasttain ja skoren logus lea gaskameari 100 ja standárdspiehkasteapmi 15. Lei dárbu lasihit persovnnaid logu normerenmateriálain, vai duhtadit sin geat ledje sávvan dárkilleabbo dássejuvvon skála. Dáid ávdnasiid čađa manaimet dain jurdagiin ahte dat galgetheivet ekstrema kasusiidda, sihke skalerejuvvon skoremiid ektui ja dan ektui ahte ledje ekstrema erohusat oaseteasttaid párain. Juohke ekstrema kasus árvvoštallojuvvui sierra ovdal go dat vejolaččat váldojuvvui eret ávdnasiin.

Diekkár ekstrema kasusat sáhttet boahit danin go lea boastut testejuvvon dahje go lea sáhka mánáin geain leat áibbas earenoamáš váttisvuođat.

6 -16 jahkásaččaid giella lea ain skrinenteasta. Dat máksá ahte teasta lea oaivvilduvvon vuosttaš lávkin čielggadeamis mii guoská vejolaš giellaváttisvuođaide. Bohtosiid ferte čađat bálddastahttit dárkumiiguin ja eará teasttaid bohtosiiguin. Ođđa skálaiguin lea álkit bálddastahttit teastabohtosiideará teasttaid bohtosiiguin, ja dat miellidiskáhtta ahte teastta sáhtta viidábut geavahit. Iešalddis teastta bargamušat eai leat moktege rievdaduvvon.

Mo ráhkaduvvui teastabáhtter?

Fágaolbmot testejedje buot sámegeielaháli mánáid njealji suohkanis Finnmárkkus. Oahppit geain ledje earenoamáš dárbbut eai váldojuvvon mielde standárdiserenávdnasiid ovddidanbargui. Čohkkejuvvojedje datadieđut 571 mánás gaskal 6 jagi ja 0 mánu gitta 15 jagi ja 11 mánu rádjái. Ohppiid lohku

⁴ Normálajuohkinmohkkálat = normalfordelingskurve

guđege 10 ahkiceahkis lei 54 ja 84 gaskka. Testii ráhkaduvvojedje sámegiell cealkagat mat stávvallu mielde ledje seamma guhki go dan dárogiell vuodđoteasttas. Oaseteasttat Lohkanleaktu ja Fonologalaš diđolašvuhta leat sullasaš barggut go Lohkanmáhtus, muhto ieža bargamušat leat dán skrinentestiiráhkaduvvon. Muđui leat oaseteasttat Sátnegealda ja Grammatihkka ráhkaduvvon dárogiell Språk 6 – 16 vuoddu mielde, muhto geavahan sámegiella giellastruktuvrra.

Álgoskoremiid gaskameari ja standárdaspiehkasteapmi sámegiell ja dárogiell veršuvnnas.

1. tabealla čájeha álgoskorema gaskameari ja standárdaspiehkasteapmi sámegiell ja dárogiell standárdiserenávdnasiid ii leat signifikánta joavkuerohusat oaseteasttas Cealkkamuitu ($F = 3.28$, NS). Sámegiell hálli oahppin lea dattege signifikánta alit skoren oaseteasttas Sátnegealda go dárogiell standárdiserenávdnasiid ohppiin ($F = 48.84$, $p < .001$) ja unnit skoren oaseteasttas Doahpagat ($F = 4.08$, $p < .05$). Dát erohusat dásádit goappatgoaibmáset nu ahte eai leat signifikánta erohusat oktiibuot skoremis ($F = .008$, NS). Mii guoská lassi teasttaide leat sámegiell ohppiin signifikántaunnit skoren oaseteasttain Fonologalaš diđolašvuhta ($F = 16.65$, $p < .001$), Grammatihkka ($F = 355.88$, $p < .001$), Sátneláhkkít ($F = 40.90$, $p < .001$) ja Lohkanleaktu ($F = 41.03$, $p < .001$). Dat mearkašahtti erohus Grammatihkka- oaseteasttas sáhtta leat danne go sámegiell grammatihkka lea kompleksabut go dárogiell grammatihkka.

1. tabealla

Álgoskoremiid gaskameari ja standárdaspiehkasteapmi sámegiell ja dárogiell standárdiserenávdnasiin

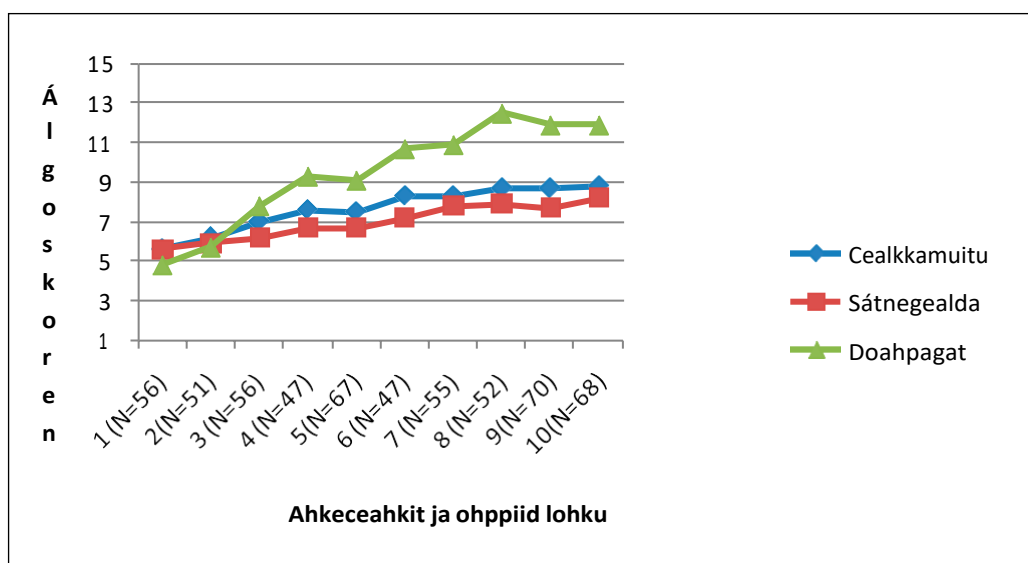
Teasttat	Joavkkut	Gaskamearri	N	SD	F	p
Cealkkamuitu	Sámegiell	7.70	571	1.94		
	Dárogiell	7.91	1214	2.47	3.28	NS
Sátnegealda	Sámegiell	7.03	571	1.84		
	Dárogiell	6.35	1214	2.02	48.84	<.001
Doahpagat	Sámegiell	9.54	571	3.99		
	Dárogiell	9.97	1214	4.32	4.08	<.05
Lohku	Sámegiell	24.27	571	6.48		
	Dárogiell	24.23	1214	7.65	.008	NS
FonologalašD	Sámegiell	15.33	277	3.68		
	Dárogiell	16.23	526	2.53	16.65	<.001
Grammatihkka	Sámegiell	14.23	571	4.22		
	Dárogiell	18.61	1087	4.64	355.88	<.001
Sátneláhkkít	Sámegiell	9.60	419	4.83		
	Dárogiell	11.21	927	4.00	40.90	<.001
Lohkanleaktu	Sámegiell	59.71	419	21.17		
	Dárogiell	70.81	725	27.34	41.03	<.001

Álgoskorema juohkin ahkedoaiman sámegiela veršuvnna

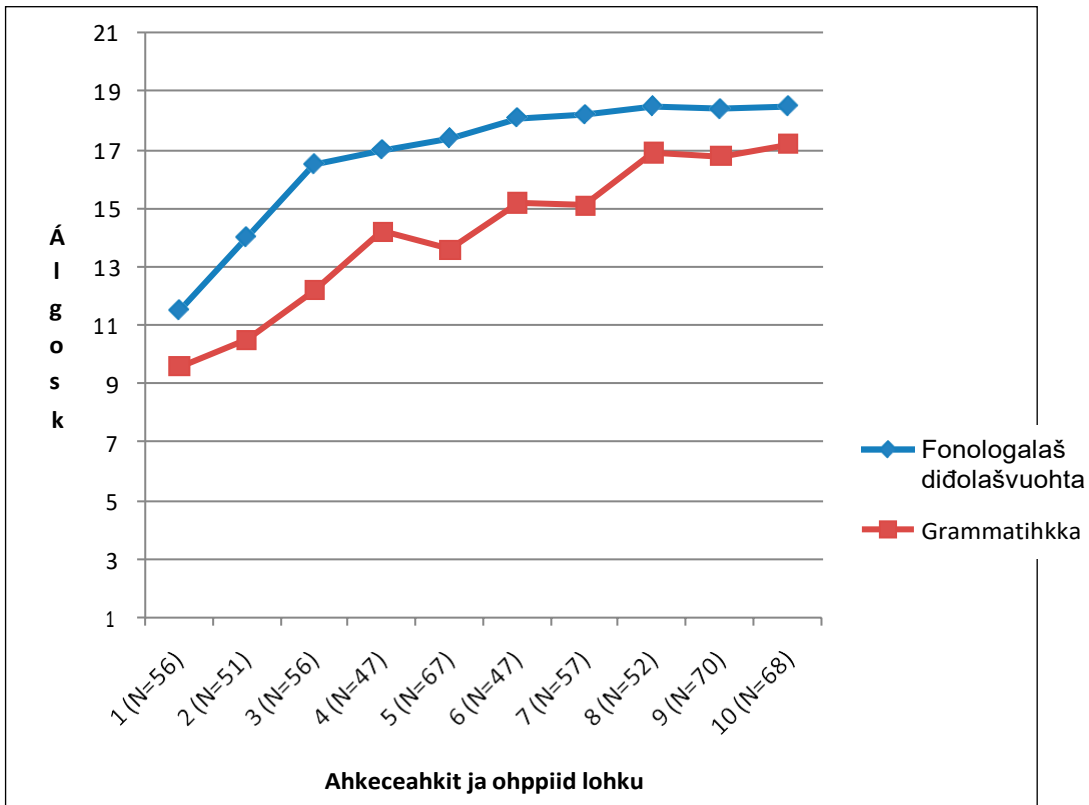
Oktiibuot 571 oahppi testejuvvojedje 6 – 16 jahkásaččaid giella-teasttain.

1. govus čájeha man galle bargamuša dábálaš mánát guđege agis barget. Govus čájeha ahte mánáid návccat áddet sániid mearkkašumi (Doahpagat) ovdánit hui ollu 6 jagis 16 jagi rádjái, muhto govus čájehit maiddá ahte oaseteastta álgoskoremat eai goarkŋo jámma. Sivvan dasa sáhttá leat ahte ahkeceahkkelogutleat oalle unnán. Dáid vuhtiiváldá go standardisere. Mánáid návccat bissehit muitui gielalaš dieđuid ovdánit maid 6 jagi rájes 16 jagi rádjái (Sátnegealda ja Cealkkamuitu), muhto dat lea muttágis ovdáneapmi. Sivvan dasa lea ahte lea lunddolaš gáržžádus oanehisáiggemuittu kapasiteahtas.

Bákkolaš teasttat

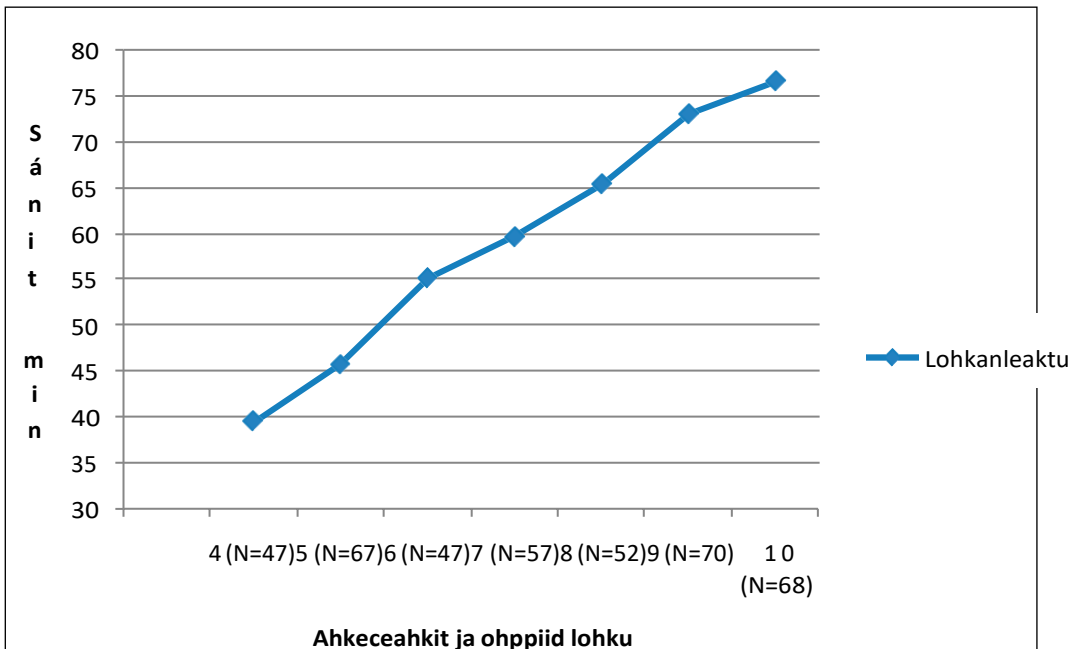

1. govus: Álgoskorema lassáneapmi ahkefunkšuvdnan (bákkolaš teasttat).

2 govus: Álgoskorema lassáneapmi ahkefunkšuvdnan oaseteasttain Fonologalašdiđolašvuhta ja Grammatihkka

2. govus čájeha mo mánáid fonologalaš diđolašvuhta ja grammatihkka- áddejupmi ovdána agi mielde. Mii guoská fonologalaš diđolašvuhtii lea álgoskoren lassáneapmi maŋŋá viđát jahkeceahkki oalle unnán. Dán sáhtá čilgetnu ahte lea ollen bajimus dási “rohpeváikkhusas”⁵. Dán ferte váldit vuhtii go geavaha teasta ohppiide 6. luokás bajás. Grammatihkka-oaseteasta álgoskoremat čájehit dattege jámma goargŋuma agi mielde.

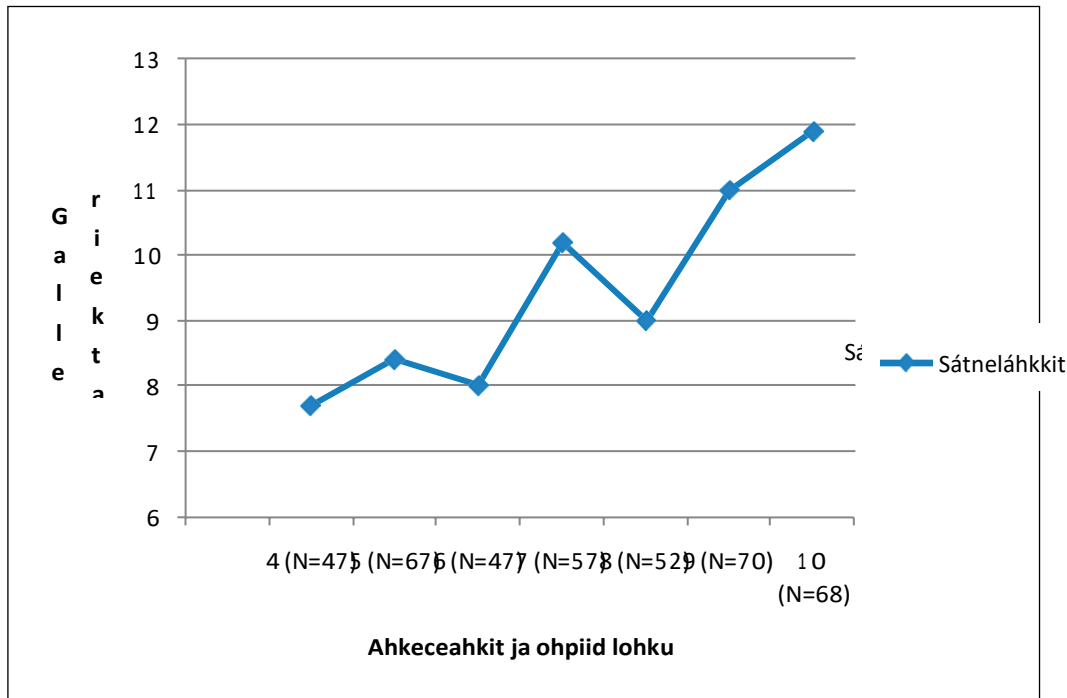

3. govus: Álgoskorema juohkin oaseteasttas Lohkanleaktu

⁵ Rohpeváikkhus = takeffekt

6 – 16 jahkásaččaid giellateasttas leat oaseteasttat mat mihtidit lohkanálggaid.

3. govus čájeha ahte lohkanleaktu, mihtiduvvon sátneloguinn minuhtas, goarkju jámma ahkefunkšuvdnan 4. luohkás gitta 10. luohkkái. Go geahččá sátneláhkki oaseteastta govvosa de das oaidná “čohkaid ja ávžžiid⁶”. Dat vuhtiiváldojuvvo standárdiseremis (Gč. 4. govvosa).

4. govus: Álgoskorema juohkin oaseteasttas Sátneláhkkit

Reliabiliteahta – teastta siskkáldas konsisteansa

Siskkáldas konsisteansamihttu geavahuvvui teastta reliabiliteahta rehkenastit. Ahte geavahit siskkáldas konsisteansa reliabiliteahta mihttun, mearkaša ahte bargamušat mat iskojuvvojit dáidet mihtidit vuollásaš dimenšuvnna.

Chronbach's Alfa geavahuvvui rehkenastit reliabiliteahta-koefisientta oaseteasttain Doahpagat, Grammatihkka ja Fonologalaš diđolašvuohta. Oaseteastaide Sátneláhkkit, Cealkkamuitu ja Lohkanleaktu geavaheimmetsplit-half teknikka.

Ollislaččat lea skrinenteasttas reliabiliteahta .93 (geahča 2. Tabealla). Stuora ovdamunni ođđa normeremiin lea ahte sáhtta rehkenastit juoidá maid gohčodit sihkarvuodaintervállan. Dat dahká álkibun árvvoštallat máná "duohta" skorema suorggi. Dát intervállat lea áibbas teastta reliabiliteahtas gitta.

⁶ Čohkaid ja ávžžiid = topper og bunner

2. tabealla: Reliabilitehtakoeffisienttat oaseteasttaide ja lohkoskoren

	Luohkká									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Cealkkamuitu	.66	.70	.67	.71	.53	.31	.55	.62	.67	.59
Sátnegealda	.58	.61	.63	.59	.66	.65	.64	.35	.64	.58
Doahpagat	.73	.83	.83	.83	.84	.81	.80	.84	.85	.82
Lohku	.80	.84	.84	.84	.84	.72	.79	.82	.86	.82
FonologalašD	.85	.77	.80	.56	.70					
Grammatihkka	.76	.74	.76	.75	.64	.79	.77	.67	.70	.65
Lohkanleaktu			.61	.78	.83	.85	.77	.75	.78	.70
Sátneláhkkit			.96	.94	.94	.89	.91	.92	.92	.92

Sihkarvuodaintervállat leat njuolgga doaimmat gaskamearála šreliabilitehtakoeffisienttain ja danne sáhtta geavahit seamma sihkarvuodaintervállaid go dárogiel veršuvnnas.

3. tabealla: Gaskamearálaš reliabilitehtakoeffisienttat

	Gaskamearálaš reliabilitehtakoeffisienttat
Cealkkamuitu	.71
Sátnegealda	.68
Doahpagat	.88
Lohku	.90
FonologalašD	.86
Grammatihkka	.82
Lohkanleaktu	.86
Sátneláhkkit	.93

Mii lea máná "duohta" skoren?

Jus teasta lea áibbas riehta, de máná oččoši seamma skorema jus seamma teastta čađahivččii mángga gearddi. Nie ii leat muhtun teasttain mat isket máná gálggaid. De gal lea jáhkkimis ahte bohtosat rievddadivčče jus máná čađahivččii seamma teastta mángga gearddi. Muhto go ii oktage teasta mii iská návccaid ja gálggaid leat jur juste nu mo galggašii leat, de ferte "duohta" skoren leat vissis suorggi siskkobeale. Ovdamunni dainna ođđa normeremiin leahte dál sáhtá rehkenastit sihkarvuodaintervállaid, ja lea álkit árvvoštallat man muddui leat signifikánta erohusat oaseteasttain mánáid teastaprofillain.

Standárdameattáhusat (SEM) ja sihkarvuodaintervállat

Standárdameattáhusat (SEM) lea statihkalaš mihttu mii mihtida boasttu mihtidemiid sturrodaga ja dat guoská njuolga teastta reliabilitehtii ja standárdaspiehkasteapmái. Standárdameattáhus skalerejuvvon skoremis čájeha molsašumiid maid ferte vuordit "duohta" skoremis. Standárdameattáhus čájeha namalassii man ollu máná skoren sáhtá rievddadit jus máná čađahivččii seamma teastta mángga gearddi. Go mánái doaimmaha 6 -16 jahkásaččaid giella-teastta, de dan boadus lea ge dat maid árvvoštallá leat su "duohta" skoren, ja das leat mielde boasttugáldut.

Standárdameattáhusa sáhtá maid geavahit bidjat sihkarvuodaintervállá skoremii maid máná lea olahan. Sihkarvuodaintervállá muitala gokko oallevisásit máná skoren bisánivččii jus máná testešii fas ođđasis. Mađi unnit sihkarvuodaintervállá, dađi dárkilit lea teasta.

Geavatlaččat sáhtá ge bidjat sihkarvuodaintervállá +/- 2 skalerejuvvon skoremii guđege giellateasttas ja +/-1 lohkanasttain. Dieid árvvuid sáhtá navdit "bissovaš" árvun mat speadjalastet teasttaid reliabilitehta. Árvvut eai rievddat mánás mánái, muhto dat čájehit iešalddis teastta iešvuodaid. Jus ovdamearkka dihtii lea čađahan Sátnegealda-teastta 6 jahkásaččas, ja máná oážžu skorema 8, de dat mearkkaša ahte duohta skoren lea 6 ja 10 gaska. Jus máná livččii ožžon 1 Sátnegealda teasttas, de lea sihkarvuodaintervállá 1 ja 2 gaska.

Oktiibuotskoremiin lea sihkarvuodaintervállá 5.20 ja 7.64 gaska. Go jorbe lagamus olles lohku, de lea sihkarvuodaintervállá 5 ja 7 gaska skalerejuvvon skoremis, dađi mielde man agi máná lea. Ovdamearkka dihtii livččii ovcci jahkásaš máná, gii lea ožžon oktiibuot skorema 77, "duohta" skoren leat 71 ja 83 gaska danin go sihkarvuodaintervállá lea +/-6.

Man muddui sáhtá testii luohhtit?

Kriteriijavaliditehta lea diehtu mii čájeha teastabohtosiid ja kriteriija oktiivástideami. Dan oktavuodas geavahuvvui kriteriijan dat mo oahpaheaddji árvvoštallá máná giellamáhtu, mo teasta nagoda earuhit mánáid gain leat giellaváttisvuodát mánáin gain eai leat diekkár váttisvuodát, ja oktavuodas eará teasttaide.

Kriteriijaavaliditehta

Dárogiel Språk 6 – 16 bivdojuvvojedje oahpaheaddjit árvvoštallat máná giellamáhtu ja merket skálai 1 ja 5 gaska. Dan máná giellamáhtu árvvoštallamis maid oahpaheaddji dagai (N=938) ja skalerejuvvon skoremiid gaskkas lea hui nanu oktavuoha juohke ovttas dan golmma geatnegahttojuvvon bargamušas mat gullet skrinentestii (Sátnegealda: $r= .32$, $p<.001$; Cealkkamuitu: $r= .35$, $p<.001$; Doahpagat: $r= .38$, $p<.001$). Nannoseamos oktavuoda gávdná skrinenscoremii ($r=.44$, $p<.001$). Dat čujuha dan guvlui ahte dat mo oahpaheaddji árvvoštallá máná vástida hui bures dasa mo teasta árvvoštallá seamma ášši.

Eará guovddáš gažaldat lea ahte nagodit go dat ođđa norpmat veahkehit identifiseret mánáid geain leat giellaváttisvuodát. Dan golmma skalerejuvvon skorema vuodul mat gusket Sátnegealdii, Cealkkamuitui ja Doahpagiidda lea vejolaš 86 % dárkilvuodain fuobmát erohusa gaskal dábálaš mánáid ja mánáid geat ledje doaimmahuvvon Bredtvet gealboguovddáži. Dát čujuha dan guvlui ahte dat ođđa norpmat doibmet bures dan ektui ahte fuobmát mánáid geain leat giellaváttisvuodát.

Goalmát gustojeaddji kriteriija lea oktiigullelašvuoha eará teasttaide. Ođđa standárdiserema bargguid oktavuodas čohkkejedje dieđuid dakkár mánáid birra geat ledje doaimmahuvvon Pedagogalaš Psyhkalaš Bálválussii dahje Bredtvet gealboguovddáži ja geaiguin ledje čađahan sihke 6 -16 jahkásaččaidgiellateastta ja WISC-III. Dárogiel Språk 6 – 16 oaidná maiddá tabealla 3 mii čájeha 6 -16 jahkásaččaid giela skrinengeahččalemiid ja WISC-III indeavssaid oktiigullelašvuoda. Mii dáhttu deattuhit ahte 6 -16 jahkásaččaid giella ii leat makkárgge intelligeansateasta. Dat lea vuosttažettiin teasta man mihttomearri lea fuomášahttit vuollášaš giellaváttisvuodaid mánáin ja nuorain. Dát mearkkaša ahte 6 -16 jahkásaččaid giella lea ráhkaduvvon earaládjje go eanas intelligeansateasttat. 6 -16 jahkásaččaid gielas leat guokte golmma geatnegahttojuvvon teasttain geardduhanteasttat, muhto buot teasttat maid sisdoallu lea rehkenastit verbála IQ, leat máhtolašvuodateasttat. Addá liikká oadjebasvuoda diehtit ahte dien guovtti teasttas lea alla korelašvudna.

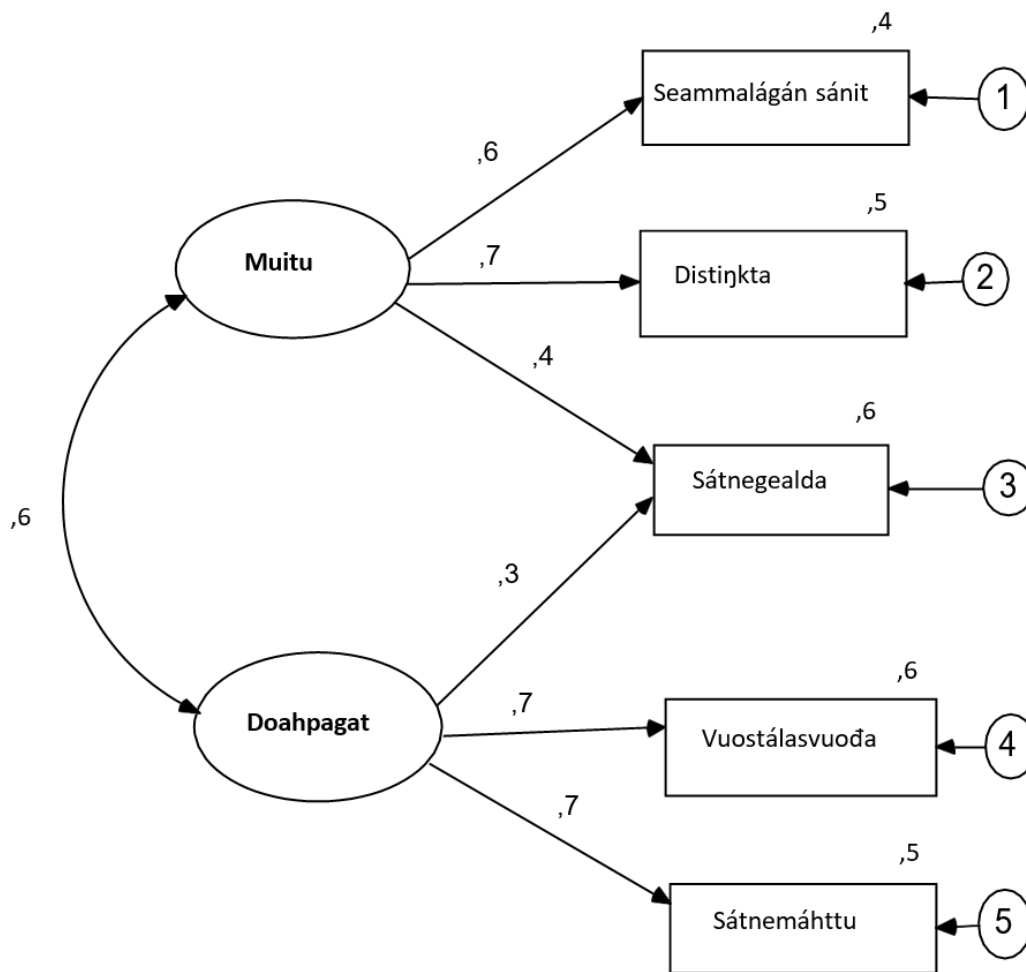
Konstrukšuvdnavvaliditehta

Dehálaš bealli buot teasttain lea ahte dat duođai testejit dan maid galget testet. 6 -16 jahkásaččaid giella galgá testet golbma oalle muddui sorjjasmeahtun gielalaš gálgga – fonologalaš muittu, doabamáhtu ja cealkkamuittu. Iskandihtii konstrukšuvna validitehta sámegeiel veršuvnnas geavaheimmet mii konfirmatoralaš fáktoranalysa. Vástideaddji analysa dárogielstandárdiserejuvvon ávdnasiin čájehii ahte Språk 6 – 16:s váldoáššálaččat leat guokte dagaldaga oanehisáiggemuittuin ja doabaovdánemiin guoktin váldodagaldahan. 5. govus čájeha konfirmatoralaš analysa bohtosiid sámegeiel veršuvnnas. Analysa duođašta ahte teasttas leat guokte váldodagaldaga (Chi- Square=2.359, $df=3$, CFI=1.000, RMSEA=.000). Govus čájeha ahte Sátnegealda-oasseteasta mas leat seammalágán ja distiŋkta sánit, hástalit čielgasit muitodagaldaga. Dát dagaldat čilge vuorustis 47 ja 51 % muitovariánsa seammalágán ja distiŋkta sániin. Dat guokte oasseteastta Vuostálasvuodát ja Sátnečilgen hástalit doabadagaldaga. Doabadagaldat čilge oalle ollu dán guovttiteastta variánsa. Seammaláhkái go dan dárogielveršuvnnas gávdnat ahte

Cealkkamuitu lea funkšuvdna muittus ja doaba ovdáneamis. Oktiibuot čilgejit dát guokte dagaldaga 62 % Cealkkamuittu variánsas. Eará sániiguin ahte vuollegis skoremat Cealkkamuitu-oasseteasttas bohtet das ahte leat ráddjemat oanehisáiggemuittus dahje doabaovdáneamis dahje goappašagain. Nie lea cealkkamuitu sensitiiva teasta mánáid giellaváttisvuodaide.

Govvosis dás vuolábealde lea fonologalaš muitu definerejuvvon Sátnegealda oasseteasttas. Dán oasseteasttas leat guokte komponentta; nákca muitit riibmasániid ja nákca muitit distiŋkta sániid. Doabamáhttu lea definerejuvvon dan guovtti oasseteasttas Sátnečilgemat ja Vuostálašvuoda. Konfirmátoralaš fáktoranalysa geavahuvvui testet hypotesa ahte fonologalaš muitu ja doabamáhttu ovddasteaba relatiivalaš sorjjasmeahtun gielalaš gálggaid ja ahte diet guokte gálgga muhttin muddui predikereba návcca muitit cealkagiid mat leat oasseteasttas Cealkkamuitu. Dán modealla njuolat ovddastit regrešuvdnakoeffisianttaid ja logut mat leat njealječieget bovssaid bajábealde ovddastit man stuora proseantaoasi erohusat leat mat čilgejuvvojit. Ollislaččat duodašta modealla ahte fonologalaš muitu ja doabamáhttu ovddastitsorjjasmeahtun giellasuorggi ja diet oalle muddui predikerejit návcca muitit cealkagiid. (Chi-Square=2.359, df=3, CFI=1.000, RMSEA=.000).

Chi-Square=2,359 df=3 CFI=1,000

5. govus: Konfirmátoralaš faktoranalysa

Áddet bohtosiid

Skorenskovvi lea teastabohtosiid oktiičohkken. Lassin dieđuide nugo riegádanbeaivi, teastabeaivi, ahki, sohka bealli ja oahppi namma, de sisttisoallá skorenskovvi maid dieđuid teastabohtosiid birra. Dat leat huksejuvvon standárdiserejuvvon skoremii, sihke juohke earjil oasetestii ja maidái oktiibuot skoremat. Standárdiserejuvvon skoremiid vuodđun leat álgoskoremat (galle bargamuša lea riektá vástidan). Standárdiserejuvvon skoremat lea okta vuohki mo válddahallat máná prestašuvnnaid eará seamma ahkásaš mánáid ektui.

Oaseteastaskoremat

Oaseteastaid olahus mihtiduvvo standárdaskoremiin man gaskamearri lea 10 ja standárdaspiehkasteapmi 3. Eanas oahppit (68 %) olahit standárdaskorema mii

lea vuolábealde gaskameari (7-10) dahje standárdaskorema mii lea bajábealdegaskameari (10-13).

Oktiibuot skoremat

Dan golmma oaseteastta Sátnegealda, Cealkkamuitu ja Doahpagat standárdaskoremat oktiibuot leat vuodđun ollislaš skoremii. Ollislaš skorema gaskamearri lea 100 ja standárdaspiehkasteapmi 15. Eanas mánát (68 %) olahit standárdaskorema mii lea ovttá standárdaspiehkasteami vuolábealde (85-100) dahje bajábealde (100-115) gaskameari. Ollislaš skoren 70 ja 85 gaska olahuvvo oalle hárve. Sullii 14 proseantta mánáin geat testejuvvojedje olahedje dien mearrásaš skorema. Standárdaskoren vuollel 70 lea maid hárve, dušše sullii 2 proseantta ohppiin normerenávdnasiin.

4. oassi:

Teastta dynámalaš geavaheapmi

Stuora oassi mánáin geain leat oahppanválttisvuodát, leat mánát geain leat giellaválttisvuodát ja gillii gullelaš lohkanválttisvuodát, ja dát joavku dárbbáša duođai fáldaga mas lea buorre dássi. Lea mearrideaddji mearkkašupmi das ahte fuomášit diekkár váttisvuodaid áiggil – ii dušše danin vai fuobmá mánáid geain leat giellaválttisvuodát, muhto maiddái danin vai nu árrat go vejolaš sáhttá láchit buoremus lági mielde ovdánaneavttuid mánáid.

6 -16 jahkásaččaid giella lea jurddašuvvon geavahuvvot mánáide 6 jagi rájes. Muhto lea maid hui mávssolaš ahte olmmoš lea várveš máná gielalaš ovdáneamis juo riegádeami rájes. Dán árra kommunikatiiva gelbbolašvuoda lea hui dehálaš árvoštallat. Maŋemus jagiid dutkan lea giddden fuomášumi dasa mo máná sátneriggodat ovdána, dehálaš fápmun olles máná gielalaš ovdáneamis.

Ferte duođalaččat váldit váhnemiid geat muosehuvvet máná gielalaš ovdánemiin. Dearvvašvuodadivššár sáhttá guovttejahkásaš máná juo iskat dearvvašvuodastašuvnnas. De adnojuvvo dávjá giellageahččaleapmi 2-JAHKÁSAČČAID GIELLA (guovttejahkásaš mánáid giellaskrinen). Njealjejahkásaččaide geavahit dávjá dearvvašvuodadivššárat 4-JAHKÁSAČČAID GIELLA, mii lea njealjejahkásaččaid giellaskrinen.

Mánngga sajes geavahit mánáidgárddiin ÁGOR (Árra giella ovdáneami registreren) dárkunskovu, jus máná lea mánáidgárddis. Dat geavahuvvo 2-5 jahkásaččaide. Dáinna oažžu dehálaš dieđuid máná ovdáneami birra čuoovvovašsurggiin:

- Ovttasdoaima, Gulahallan ja Várvešvuolta,
- Giellaáddejupmi ja Gielalaš diđolašvuolta,
- Báhkkodeapmi ja Sátne- ja cealkkabuvttadeapmi.

Jus máná máhttá hui unnán ovttaháje eanet diein surggiin, de galgá váldit oktavuoda suohkana logopedain dahje earenoamášpedagogain ja oažžut rávvagiid maid sáhttá bargat doarjun dihtii máná ovdáneami.

Ii leat mihkkege álkes áššiid čađahit dákkár árra identifiserema. Vuosttažettiin danin go ii sáhte čujuhit makkárga fysalaš dahje neurologalaš vigiide dahje sivaide mánáin geain leat giellaválttisvuodát. Dat mearkkaša ahte dákkár iskanbargu dávjá čađahuvvo oktagaslaš ja subjektiiva árvoštallama

vuodul. Nuppádassii danin go giellaváttisvuodaid identifiseren lea dán rádjái leamaš čadnon dakkár jurddašeapmái, ahte fertet leat diskrepánsa ohppiid návccaidprofiillas gielalaš ja ii gielalaš návccaid gaskka. Dákkár diskrepánsa oidnosii bohtá iešguđet láchái, dađi mielde guđelágán instrumeanttaiguin mihtida. Danne šaddá diskrepánsa jurddašeapmi unnán luohtehahtti. Dasa lassinleat oaidnán ahte leat seamma vuollalas headjuvuodat sihke dain ohppiin geain leat ja dain geain ii leat dákkár diskrepánsa. Dan oaidnit ovdamearkka dihtii ohppiin geain leat lohkan- ja čállinváttisvuodat.

Oktiibuot dát gáibida ahte fertet earaládje lahkonit áššái go galgá identifiseret giellaváttisvuodaid. Ovdalaččas leat čájehan mo 6 -16 jahkásaččaid giella sáhtá geavahuvvot ohcat ja fuomášit LEAT go oahppis giellaváttisvuodat.

Mii áigut dás viidáseappot čilget mo diekkár bargoneavvu galgá geavahit, ja makkár oktavuodain diekkár bargoneavvu sáhtá váldit atnui, vai oažžunu buori duogáža go vejolaš man vuodul sáhtá ásaht bures lihkestuvvan earenoamášpedagogaš fáldadaga.

Dála skuvlapolitihkas lea doaba *earenoamášoahpahus* nuppástuvvamin. Oppalaš jurddašeapmi lea dan guvlui ahte eanet oahppit go ovdal galget oažžut veahki dala rámmaid siskkobealde, dat lea oahpahanmálla mii skuvlapolitihkalaččat gohčoduvvo *heivehuvvon oahpahus*. Prinsihpalaččat galgá dat guoskat buot ohppiid dárbbaide. Čuovvovaš prosedyras mii guoská ohppiid kártemii geain leat giellaváttisvuodat, lea diet jurddašeapmi vuolggabáikin. Bargamuš lea vuos kártet dainna ulbmiliin ahte fuobmát giellaváttisvuodaid, ja nuppi bealis fas láchit doaimmaid mat veahkehit oahppi.

Doaimmas lea sisdoallu ja dan mii fertet ge heivehit viiddiduvvon dynámalaš kártenbargguin. Doaimmas lea maid vissis viidodat dahje intensitehta. Danin fertet prosedyra sisdoallu leat maid dat ahte iešalddis viidodaga geahččaladdat. Fertet maiddái čielggadit man guhkás *lea vejolaš* veahkehit oahppi dábálaš oahpahusa rámmaid siskkobealde. Jus lea vejolaš veahkehit oahppi ovdánit viidáseappot diekkár fáldadagaiguin, de dat lea buorre. Muhto jus ii leat vejolaš, de fertet láchit dili eará mállat doaimmaide, mat gáibidit eanet resurssaid. De šaddá sáhka earenoamášoahpahas. Eará sániiguin mii hállat dan birra ahte dakkár doarjja fertet leat kvalitehtasihkkarastojuvvon.

Mii eaktudit ahte PPB sáhtášii leat mielde diekkár viidat kártenbargguin ja rávvemis, masa gullet čuovvovaš bargamušat:

1. Kártenneavvuid geavaheapmi giellaváttisvuoda identifiseremii.
2. Dynámalaš čuovvoleapmi kártenneavvuiguin, dainna ulbmiliin ahte mearriditsisdoalu doaimmaide maid áigu geahččalit.
3. Doarjjadoaimmaid heiveheapmi dábálaš oahpahusa rámmaid siskkobealde.
4. Evalueret ja loahpalaččat árvvoštallat ahte lea go dárbu bohttevaš doarjjadoaimmaide (doaimmavaliditeren).

Dát sáhtá muittuhit dábálaš bargovuogi, muhto jus doaimmaid ásaheami mearrideapmi galgá leat kvalitehtasihkkarastojuvvon, de fertet vel eanet bargat. Čuovvovaččat válddallojuvvo prosedyravárddus mii galgá áimmahuššat dan:

Prosedyra ceahkit	Ulbmil
1. Teasta dahje skrinen	Vuodđoidentifikašuvdna
2. Dynámalaš čuovvoleapmi	Oahppanpotensiála dárkun
3. Doaimmavalideren	Doaimmaid geahččaladdan (preteasta – medieren – postteasta)
4. Mearrádus ahte ásahit dihto doarjaga	Ráva effektiivva doarjjadoaimmaide
5. Evalueren	Čuovvoleapmi, mudden

Prosedyra mii čájeha kártema ja doaimmaidhábmemma doaibmavalideremiin

Prosedyra čilgehus

6 -16 jahkásaččaid giela kártenbarggu čađaheapmi dáidá čájehit leat go dihto oahppis giellaváttisvuodát. Maiddá giellaváttisvuoda viidodat sáhtta oalle roavvat válddahallat. Vásáhusat bargoneavvu geavaheamis sáhttet áiggi mielde addit midjiide dihto duogáža árvoštallat oahpahusa kártema konsekveanssaid. Jus galgat sáhttit vel dárkileappot cealkit juoidá konsekveanssaid birra, de fertedán doaibmajurddašeami čatnat vel lagabui iešalddis kártenbargui, ja dan mii dahkat dynámalaš kártemiin.

Eará ášši lea ahte duodalaš giellaváttisvuodát mángga oktavuodas maid čadnojuvvojit psykalaš váttisvuodaide. Dat sáhtta mearkašit ahte *sáhtta* leat váttis dulkot oahppi responssa árbevirolaš testemiin, dan ektui ahte mo viidáseappot galggašii bargat. Diekkár oktavuodain lea ge čuovvovaš lávki prosedyras vel deháleabbo, gos mii geahččaladdat veahkkedoaimmaid oahpahandilálašvuodas gos oahppi lea, ja maŋgil árvoštallat man ábas doaibma lei. Dán oktavuodas mii vuordit ahte ovddasvástideaddji oahpaheaddji ovttasráđiid earáiguin, ovdamearkka dihtii earenoamášoahpaheddjiin, hábme doaimmaid maid dihto dilis sáhtta geahččalit.

Doaimma álggadettiin geahččaluvvo oahppi, vai oažžu vuodu man ektui árvoštallá man ábas doaibma lea. Doaimma álggahuvvo, ja álggos dat čađahuvvo daid rámmaid ja resurssaid siskkobealde mat leat. Šihttojuvvon áigemeari geahčen, mii ii berre leat beare guhkki (ovdamearkka dihtii 10 bureslágiduvvon lekšuvnnat), geahččaluvvo oahppi ođđasis. Dat dahkko danin vai oažžu čielggasin ahte lea go nu stuora ávki doaimmas daid mihttomeriid ektui maid lea hábmen. Dasto árvoštallá lea go doaimmas dohkálaš buorre ávki, vai ferte go ođđasis fas álggahit. Lea buorre jus lea vejolaš veahkehit oahppi dohkálaččat daid resurssaiguin mat juo gávdnojit luohkás. Muhto jus dat ii leat vejolaš, de ferte defineret ja geahččaladdat guđelágán lassi doarjja ja intensiveren sáhtašii addit lassi ávki.

Dál leat mii čilgen organisatuvrralaš vugiid nugo kártenbarggu ja doaimmaid geahččaladdama maid sáhtta čađahit. Dan mii sáhttit gohčodit "Vygotsky

miniperspektiivvas”. Dál mii áigut johtit goalmát čuoggái ja geahččat ovttá metodii iskat beaktilvuoda oahpahas oahppái geas leat giellaváttisvuodat, nugo dat čađahuvvo dábálaš oahpaha rámmaid siskkoale. Dan mii sáhttit gohčodit ”Vygotsky mezodasis”. Jurdda lea geahččaladdat doaimmaplána dihto áigemearis, ja de árvvoštallat man ollu ávki das lea leamaš oahppi ovdáneapmái, ahte ovdána go johtileappot. Rievdá go ovdáneapmi, vai lea go dilli ain seammago ovdal?. Jus oahppi fáhkka ovdánišgoahtá, de dat čájeha ahte doaimma sáhtta bisuhit. Jus ovdáneapmi ii rievdda, de ferte vel intensiveret, ja dat mearkkaša earenoamášoahpahas.

Jurdda lea ahte earenoamášoahpaha álggaheapmi ii mearriduvvo ovttá ean̄kil čuožžovaš teastta vuodul, muhto easka de go lea čađahan ja evalueren earenoamážit heivehuvvon veahkkedoaimma, dábálaš oahpaha rámmaid siskkoale. Doaimma čađahuvvo dego ”single-case design”, mii mearkkaša ahte lea čohkken pre- ja posttestemiid data, ja datadieđuid dađistaga, ja dat leaoassi intensiveren barggus. Dasa gáibiduvvojit dárkilit čilgejuvvon ulbmilat, jaferte áibbas systemáhtalaččat bargat vai joksá daid ulbmiliid. Oahppi responsabargomannolahkii, evaluerejuvvo dađistaga ja maiddái de go doaimma lea loahpahuuvvon. PPB lea dán barggus ráđđeaddi. Barggu doaimmaha skuvlla iežas oahpahuusteam:a heivehuvvon oahpaha rámmaid siskkoale.

Ollislaš kártenbargamuša sáhtta ge dasto válddahallat ná (Barnett, Daly, Jones & Lentz, 2004):

- a) Funkšuvdnadási kárten (standárdiseren)
- á) Beaktilvuoda kárten doarjjastrategiijaid ektui (dynámalaš kárten)
- b) Kártet man johtilit oahppá go rievdada oahppandili dan oahppobirrasis maslea (doaimmavalideren).

Doarjjastrategiijaid geavaheami birra

Dás áigut lagabui čilget maid dynámalaš kárten sisttisoallá. Dat sáhtta doaimmahuvvot guovtti mále mielde, dás mii eat gieđahala dan vuosttaš mále. Vuosttaš mále sáhtta válddahallot nugo pre- / postdesign, mas lea oahpahas gasku (sandwichmodealla). Go mii dien mállii eat geahča dán oktavuodas, de dat lea danin go dáidá leat váttis dieinna málliin joksat ávki ohppiide geain leat duodalaš giellaváttisvuodat, danin go doaimma bistá nu oanehaččat.

Nubbi mále mo čađahit dynámalaš kártema, lea ovttasráđiid ohppiin, go leavuos čielgasii ožžon man ollu oahppi ieš nákke iešheanalaččat bargat. Dán ovttasbarggu stivre son gii čađaha geahččaleami. Son ferte systemáhtalaččat geahččaladdat metodaidda mat dorjot oahppi. Dat ferte bargat dainna ulbmiliin vai gávnnaha guđelágán doarjja buoremusat heive oahppái vai son nagoda ollašuttit dihto bargamušmále.

Doarjjastrategiijaid heiveheapmi ferte speadjalastit dakkár hypotesaid ahte mat váttisvuodat dihto bargamušas sáhttet leat. Dat mearkkaša ahte teoriijat mat gusket giellaváttisvuodaide, kártemii ja doaimmaid geahččaladdamiidda fertejit dahkat ollislašvuodas. Seammás lea maid áibbas mearrideaddjin dat man muddui son gii geahččaladdamiid čađaha nákke ovttasdoaimmat ohppiin nu bures ahte oahppi duostagoahtá searvat. Geahččaleaddji ferte vuosttažettiin

čuovvut oahppi, ja danin son ferte gieđahallat strategiijaevttohusaid vejolaš doarjjastrategiijan. Ii ge leat ge vejolaš namuhit buot strategiijaevttohusaid, mat SÁHTTET šaddat áigequovdilin buot ohppiid oktavuodas. Ja loahpas ferte namuhit ahte dynámalaš kárten álo berre loahpahuvvot nu ahte oahppi lihkestuvvá. Maŋemus doarjjastrategiija lea ge dasto dat ahte geahččaleaddji jaoahppi doaimmaheaba bargamuša ovttas.

Skrinen: Muitu

1. CEALKKAMUITU

Instrukšuvdna: Dál logan muhtun cealkagiid jitnosit. Guldal dárkilit ja daja justanu go mun dajan.

Cealkkamuitu ovddasta dohkkehuvvon bargomuitumihtu. Jus áigu *nannet* heittot cealkkamuittu ja oažžut ovdan vejolaš beliid maid sáhtta ovdánahttit, de ferte dárkut mo oahppi hálddaša giellastruktuvrra ja semantihka várvešvuoda ovttasdoaimma. Lea maid dárbu dárkut dan maid gohčodit *bajitdási dilálašvuodaipmárdussan*, maid oahppi ferte ásahit oalle johtilit. Jus lea váilevuohtha buot diein 3 suorggis, de dat dagaha heajut olahusa oppalaččat dán geahččaleamis.

Struktuvrra ja semantihka várvešvuohtha lea máhttit organiseret cealkaga smávit osiide maid semantihkalaččat sáhtta laktit oktii, nugo ovdamearkka dihtii "viesodáhki badjel" dahje 'unna gárbáži'. Jus dán lunddolaččat bargá dakkaviđe, de dát organiseren geahpida segmeanttaid logu maid galgá muitit. Jus oahppi ovttamađu ádde dilálašvuoda maid cealkka válddahallá, de oažžu oahppi stivrra cealkaga iešguđet osiid badjel, danin go oahppi máhtta fáhtet juohke oasi dan doaimma ektui mii cealkkaduogáži lea. Nu mii leat oaidnán mohkkás oktavuodaid ollu gielalaš dásiid gaskka, gos oassi ja ollisvuohtha leat gođđojuvvon čavga oktii. Jus oahppi ribaha olles cealkaga bieđganit, de lea dehálaš oažžut čielgasii lea go dasa sivvan heajos gielalaš diđolašvuohtha, dahjeahte beare njozet hukse olliláš sisdoalloipmárdusa dahje lea go váttisvuodát doalahit muittus ollu dieđuid.

Lea dehálaš leat várveš ahte gáibiduvvo metagielalašdiđolašvuohtha dutkagoahtit cealkaga unnimus osiid. Diekkár diđolašvuohtha lea dájvá stuora hástalus mánáide geain leat giellaváttisvuodát. Danin ferte ge medieren leat čielggas ja ii ábut menddo sakka čalmmustahttit cealkaga ovttagaide. Buot ovttagaid galgá meannudit oassin ollisvuodas. Geahččaleaddji ferte ge čađat čielggasindahkat mo detáljjat ja ollisvuohtha doibmet ovttas. Dájvá dáidá leat buoremus jus geahččaleaddji čájeha iežas váldooaviliid oahppái – áinnas vel iešguđetlágán visuála doarjagiiguin – ja dasto dárkut nagoda go oahppi olahit buoret bohtosiid dan vuodul.

Cealkkamuittu doarjjastrategiijat

1. Jus áigut gávnnahtit ahte geavaha go oahppi beare guhkes áiggi oažžut ipmárdussii dilálašvuoda mii vuolgá muhtun cealkkasisdoalus, de lea vuosttašdoarjjastrategiija ahte galgá geardduhit cealkaga oahppái, ja vejolaččat ságastallat ohppiin dilálašvuoda birra maid cealkka válddahallá.
2. Jus das ii leat ávki, de sáhttit veahkehit cealkaga grammatihkalaččat organiseret, dan láhkái ahte geardduhit cealkaga ja bidjat deattu struktuvrraide, sáhtta oanehis bottu doallat daid gaska.
3. Jus dat ii veahket, de sáhttit muittu veahkehit dan láhkái ahte bidjat smávva báberbihtáid beavdá mat čájehit grammatihkalaš ovttagaid. Geahččaleaddji geardduha cealkaga ja čujuha báberbihtáide dađi mielde go ain dadjá guđege grammatihkalaš struktuvrra. Boahttevaš lávki lea lonuhit báberbihtáid maidaleat ovttagat čállojuvvon eará báberbihtáiguin, mat ovddastit sániid.

2. SÁTNEGEALDA

Instrukšuvdna: *Dál dajan moadde sáni manjalagaid, ja don galggat dadjat daid seamma sániid.*

Golbma bargamušjoavkku main guđes ge leat 3 – 4 ja 5 sáni.

Dát bargamuš iská sekvensiealla guovttelágán sátnejoavkkus: Riibmasánit ja sánit mat eai riibme. Oahppi galgá čájehit buorre várvešvuoda, ja galgá máhttitsirdit várvešvuoda sánis sátnái. Vuosttaš doarjjastrategiija lea ge dasto ahte doarjut várvešvuoda dan láhkái ahte addit eanet áiggi ja ahte *oahppi geardduha juohke sáni hui čielgasit.*

Jus dás ii leat doarváid doarjja, de ferte oahppi eanet doarjut mii guoská fokuseremii. Dan mii bargat visuála neutrála doarjagiin. Sáhtta ovdamearkka dihtii ráhkadit juohke sátnái báberbihtá ja čujuhit guđege báberbihtái seammágo sániid báhkka.

Jus oahppis ain leat váttisvuodát, de geahččaluvvo govaiguin, maid geahččaleaddji dadjá ja de čiehká daid fas eret. Loahpas sáhtta geahččalit sániiguin main lea gaskanas semantihkalaš oktiigullelašvuota.

Doarjjastrategiijat sátnegealdda muitimii:

1. Gearddut sátneráiddu.
2. Gearddut sátneráiddu – Oahppi geardduha juohke sáni hui čielgasit.
3. Ráhkát juohke sátnái báberbihtá. Gearddut sátneráiddu ja čujut báberbihtáidedađistaga. Oahppi geardduha ja sáhtta čujuhit báberbihtáide.
4. 3/4/5 govat (eará sánit go bargamušas) geavahuvvojit. Geahččaleaddji dadjá sániid ja čujuha dađistaga govaide. Ja de váldá govaide eret ja sihtá oahppi geardduhit sániid.
5. Loahpas sáhtta geahččalit čuovvovaš sátneráidduid: Bárti – njálbmi – bavssa – njuovčča ja olgeš – gurut – bajás – vulos – suvrris – njálgát (semantihkalašassosieren).

Skrinen: Doahpagat

3. VUOSTÁLASVUOĐAT

Instrukšuvdna: Dál galggat gávdat vuostesáni dan sátnái maid mun dajan.

Dán bargamušas ferte doahpagiid áddet. Dárkkis ahte oahppi ádde mii oaiviliid lea vuostesánis.

Jus oahppis leat váttisvuođat, de fertet láchčit dili oahppái, nu ahte ii galgga leat vejolaš boastut áddet bargamuša. Dan sáhtá čuovvovaš lági mielde bargat go atná govaid doarjjan.

Lea go kapteaidna unni vai lea go son (stuoris)? Geahččaleaddji sárgu unna olbmoža ja su báldii stuora olbmo. Geahččaleaddji čujuha unna olbmožii ja dadjá: *Son lea unni*. Ja dasto son čujuha stuora olbmui ja dadjá: *Son lea _____?*

Go galgá hárrjehallat goikkis/njuoskkas sániid, de sáhtá njoressit veaháš čázi beavdá ja álggahit dainna ságastallamin. Seammalágán konkretiserenvuođđojurdaga sáhtá geavahit maidái dain eará bargamušain.

4. SÁTNEMÁHTTU

Instrukšuvdna: *Mii lea....? dahje Maid oaivildat sániin....?*

Dáin sátničilgemiin ferte oahppi máhttit gáidat veaháš gielas vai máhtá viidát čilget mii diŋga lea (giellageavaheapmi mii ii leat dilálašvuhtii čadnon). Dát sáhtá leat beare váttis ohppiide geain leat giellaváttisvuođat.

Okta vuohki mo sáhtášii dahkat vejolažžan čielggadit lea go oahppi ádden sáni, lea ahte dohkkehít dilálašvuhtii čadnojuvvon čilgenvuogi, mii lea máhttumii mánás ovdána ovdal go čilgenmáhttu mii ii leat čadnon dilálašvuhtii. Dan sáhtášii dahkat go jearrá ná:

Ákšu:

1 *Masa adno ákšu?* Dahje:

2 *Goas adno ákšu?* Dahje:

3 *Sáhtát go čájehit munnje mo mii geavahit ákšu.*

Lassi bargamušat: Fonologalaš diđolašvuohhta

4. RIIBMASÁNIT

Instrukšuvdna: *Gávna dan sáni mii ii riibme/šuoŋa (ii heive)*. Lohkkojuvvojit 4 sáni, gos dušše 3 leat riibmasáni. Oahppi galgá gávdat dan sáni mii ii riibme.

Doarjjastrategiijat go galgá bargat riibmasániiguin

Čuovvovaš lági mielde sáhtá doarjut mánáid geat eai máhte vel lohkat:

1. Geahččaleaddji geardduha sániid hui čielgasit. Oahppi geardduha ja son movtiidahttojuvvo dadjat daid hui čielgasit.

2. Jus dat ii veahket, sáhtta bohtit das ahte oahppi ii oalát ipmir maid *riibmetsáni* mearkkaša. Geahččaleaddji ferte fas oktii lohkat sániid, ja bidjat earenoamáš deattu sániid riibmenoassái.
3. Loahpas sáhtta geahččaleaddji lohkat sániid sátnepárran ja bivdit oahppi guldalit orrot go dát riibmemin seammaládje vai eai, ovdamearkka dihtii: *Dállu ja nállu. Riibme go dállu ja nállu? Riibme go dállu ja dolgi. Riibme godállu ja gállu?*

Čuovvovaš lági mielde sáhtta doarjut ohppiid geat máhttet lohkat, jus oahppi bargá 3 dahje eanet meattáhusaid.

1. Čále sániid báberbihtáide, ja čájjet daid oahppái vai son sáhtta ieš daid geavahit veahkkin.
2. Jus das ii leat ávki, bivdá geahččaleaddji oahppi geahčadit sániid ja ságastallá dan birra guđe sátneoassi lea dehálaš go galgá árvvoštallat leat go riibmasánit. Go muhtun sániid lea nie geahčadan, de geahččala teastasániid fas oahppái.

6. SEGMEANTASUBTRAKŠUVDNA

Dás leat 3 iešguđetlágán gielalaš dási maiguin galgá bargat sierra strategiijaiguin: Instrukšuvdna lea seammalágán: *Mii báhcá vel sátnái... goválddát eret?*

Doarjjastrategiijat go galgá bargat goallossániiguin

Oahppi ferte gal álggos vuos ádden mii sátni lea, ja ahte sániid sáhtta goallostit ođđa sátnin.

1. Veahkehit oahppi gávdnat dan guokte sáni mat leat goallostuvvon oktii goallossátnin. Dasto galgá geahččaleaddji dadjat dan guokte sáni hui čielgasitja geahččalit fas bargamuša.
2. Čállit dan guokte sáni báberbihtáide vai visuálalaččat sáhtta dan guokte sáni sirret guovtti sadjái. "bussá – čivga."

Doarjjastrategiijat go bargá stávvaliiguin

Stávvaliid identifisere go doašku sáni ritma, ja seammás dadjat sáni njozet ja čielgasit stávvaliiguin.

1. Doaškut sániid ja stávvalat báhk koduvvojit čielgasit.
2. Čállit sániid stávvaliid mielde báberbihtáide.
3. Čuohppat juohke stávvala sierra. Dasto bargat daid stávvaliiguin beavdis.

Doarjjastrategiijat go bargá jietnadagaiguin

Sániid jietnadagat identifiserejuvvojit go dadjá sániid njozet ja deattuha jietnadagaid.

1. Dadjat sáni njozet ja deattuhit jietnadagaid.
2. Ráhkadit báberbihtá juohke jietnadahkii ja báhk kodeapmi koordinerejuvvo báberbihtáiguin.
3. Vuosttaš jietnadat ráddjejuvvo ja báhk kodeapmi koordinerejuvvo ođđasis.
4. Dán bargaba geahččaleaddji ja oahppi ovttas.

Liige grammatihkka

7. VEARBAT

Instrukšuvdna: *Dál galggat lasihit sáni mii váilu.*

Oahppi galgá hálddašit áiggi doahpaga, ja galgá geardduhit cealkaga nu ahte dat daddjo vássánáiggis. Dakkaviđe reakšuvdna cealkagii gáibida metalingvistalaš máhtu mii lea measta implisihtta ja eksplisihtta ráji alde.

Doarjjastrategiijat go bargá vearbasojahemiin

Okta doarjjavuohki sáhtta leat ahte diktet smávva mitalusaid ovtta ohppiin: Álggos dálááiggis ja dasto vássánáiggis. Mitalusat sáhttet leat maid govvaráiddut. Oahpaheaddji álggaha mitalusa ja dadjá makkár áiggis dat galgá mitaluvvot.

Oahppi joatká. Oahpaheaddji veahkeha oahppi jus lea dárbu, vai oažžu čielgasii man muddui oahppi lea ádden vearbasojaheami eanet bissovaš bargodilis.

8. SUBSTANTIIVVAT - LOGUT JA KASUSAT

Instrukšuvdna: *Dál gulat cealkaga, mas váilu manimus sátni. Mii váilu?*

Dá lea fas dakkár dili bargamuš mii gáibida ahte oahppi fáhte buot hui johtilit. Vaikko bargá ge ovttain cealkagiin, de ferte oahppi hui johtilit áddet mas dás leasáhka, ja ráhkadit rivttes hámi. Oahppi ferte áddet ahte geahččaleaddji bivdá su dadjat lohkojuvvon sáni eará hámis. Oahppis sáhttet maid leat váttisvuodát dán dili áddet.

Doarjjastrategiijat go bargá loguiguin ja kasusiiguin

Okta doarjjastrategiija sáhtta leat dat ahte álkidahtta bargamuša, dan láhkái ahte geavaha seamma cealkkahuksema juohke háve. Vuosttaš cealkaga dilálašvuoda sáhtta geavahit geažos áiggi.

Márjjás lea okta girji, muhto Julies leat guokte _____

Márjjás lea okta heasta, muhto Julies leat ollu _____

Márjá finai ovtta viesus, muhto Julie finai buot _____ jnv.

9. ADJEKTIIVVAT

Instrukšuvdna: *Mun logan ovtta cealkaga, ja don galggat lasihit dasa sániid matváilot.*

Dás lea dilálašvuolta masa cealkagat čujuhit oalle álkit. Jus liikká fuobmá ahte oahppis leat váttisvuodát áddet dilálašvuoda – jus ii máhte dan golbma olbmo govahallat, de sáhtta geavahit govaid mat čájehit dinggaid golmma sturrodagas.

Doarjjastrategiijat go bargá komparatiivvain ja superlatiivvain

Nuoramus mánat sáhttet álgit Golbma bohkká mitalusain. Oppalaččat sáhttaelliid govaid geavahit govahallat dan golbma dilálašvuoda/iešvuoda maid dátsánit ovddastit.

Sáhtta beavdá bardit govaid, ovdamearkka dihtii heastta, gepárda ja spálffu

(falli/falit/falimus johtilit/johtilealeabbo/johtileamos):

Geahččaleaddji čájeha heastta gova ja dadjá: *Heasta lea falli.*

Geahččaleaddji čájeha gepárdda gova ja dadjá: *Gepárda lea _____.*

Loahpas čájeha geahččaleaddji spálffu gova ja dadjá: *Muhto spálffu lea _____.*

Sáhtta leat liigedoarjjan geavahit sániid "ain" ja "buot".

Liigebargamuš: Lohkan

10. SÁTNEDEKODEN

Instrukšuvdna: *Dál galggat lohkat juoga mas leat guhkes sánit. Sániid siste leat smávit sánit. Geahččal daid gávdnat. Bija sárgá juohke sáni gaskii maid gávnnat.*

11. SÁTNELÁHKKIT: ÁIGI

Jus sátneláhkkiid lohkan lea menddo váttis oahppái, bisseha geahččaleaddji ja joatká boahte bargamušain SÁTNELOHKAN.

12. SÁTNELOHKAN: ÁIGI

1. ossodat, oanehis sánit (3. mielddus).

Jus oahppi máhtta lohkat muhtun dáin sániin, de bisseha geahččaleaddjigeahččaleami (ovdal 2. ja 3. ossodaga).

Geahččaleaddji čállá oktii muhtun dain sániin maid oahppi máhtii lohkat 1.ossodagas, golbma sáni ain hávális, ná:

geafasgal	galminfal
dansušat	leatjusmu
fasmingal	mumaiddan

Dasto máhccá geahččaleaddji fas Sátneláhkkiide: (Lohkanmeattáhus), ja oahppi geahččala dán fas.

Dasto máhccá geahččaleaddji fas 2. ossodahkii (guhkit sánit) SÁTNELOHKANII ja diktá oahppi dainna bargat gitta dassáži go oahppi olle dan rádjai ahte ii máhte šat iešokto bargat. Galgá merkestuvvot go oahppi lohka jienajávohaga ja go oahppi lohka sátnegovaid (jietnatkeahtá).

Sáhtta leat ávkkálaš diktit oahppi lohkat juohke ossodaga 2 dahje 3 geardde (Oanehis, Guhkit ja Guhkes sániid) ja čuovvut mielde lohkagoahtá go oahppi buorebut juohke háve ovttá dahje eanet dan golmma sátneráiddu.

Go oahppi lea lohkan nu ollu sátneláhkkiid go nákke, de sáhtta joatkit Guhkit sániiguin. Geahččaleaddji bisseha oahppi go son joksá ráji mii lea iešheanalaš lohkamii.

Oahppi sáhtta oktii vel lohkat sátneráidduid. Sáhtta čuovvut mielde mii erohus lea 1. gearddi ja 2. gearddi lohkamis.

Referánssat

Baddeley, A.D., Gathercole, S., & Papagno, C. (1998). The phonological loop as a language learning device. *Psychological Review*, 105, 158-173.

Barnett, D. W., Daly, E. J. III, Jones, K. M., & Lentz, F. E. (2004). Response to intervention: Empirically based special service decisions from single-case designs of increasing and decreasing intensity. *The Journal of Special Education*, 28, 66-79.

Bjerkan, Kirsten Meyer. 2000. *Verbal morphology in specifically language impaired children. Evidence from Norwegian*. Acta Humaniora nr 73, Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo.

Frost, J. & Duuna, K.E. Arbeidsprøven. Bredtvet kompetansesenter, 2005.

Gathercole, S. E., & Baddeley, A. D. (1990). Phonological memory deficits in language disordered children: is there a causal connection? *Journal of Memory and Language*, 29, 336-360.

Lian, A., Karlsen, P., Eriksen, T.B. (2004) Opposing effects of phonological similarity on item and order memory of words and nonwords in the serial recall task. *Memory*, 12, 3, 314-337.

Ottem, E. & Frost, J. (2008) Ordavkoding og lesehastighet - data fra Språk 6-16, Skolepsykologi, nr 6, 43-48.

Ottem, E. & Frost, J. Språk 6-16, Manual, Bredtvet kompetansesenter, Oslo, 2005.

Semel, E., Wiig, E.H. & Secord, W.A. (1995). *CELF-3: Clinical Evaluation of Language Fundamentals*. (3rd ed). San Antonio: The psychosocial corporation.

Normeren

Sámegiell veršuvdna 6 -16 jahkásaččaid giella lea normerejuvvon dábálaš vuogi mielde. Vuolggasadji lei álgoskorema gaskamearri ja standardspiehkasteapmi juohke ahkeceahki oasseteasttain. Juohke ovttaskas oasseteastta álgoskoremat earáhuhttojuvvojedje skalerejuvvon skoremiidda main gaskamearri lei 10 ja standardspiehkasteapmi lei 3. Lea nu gohčoduvvon Wechsler skala. Dát skala lea válljejuvvon vai lea álkit buohtastahttit eará teasttaiguin. Juohke oasseteasttaja juohke ahkeceahki skalerejuvvon skoremat leat bájuhuvvon norbmatabeallain. Norbmatabeallaid ráhkadettiin muddejuvvojedje ovttaskas skalerejuvvon skoremat nu ahte dat heivejedje ollislašvuhtii. Oasseteasttaid Cealkkamuitu, Sátnegealda ja Doahpagat skalerejuvvon skoremiid logut dahke vuođu standardiseret oktiibuot logu skorema. Dát lohku earáhuhttojuvvui ovttalaš skalai mas gaskamearri lea 100 ja standardspiehkasteapmi lea 15.

Vaikko leat erohusat gaskamearis ja standardspiehkastemis sámegiella ja dárogiella standardiseren ávdnasiin, de leat alla korrelašuvnnat normeremiin dan guovtti veršuvnnas. Dat varierejit .98 Sátnegealda-oasseteasttas gitta .88 Sátnegealda-oasseteasttas. Dat čujuhit dan guvlui ahte dát guokte normerema, smávva erohusaiguin, leat birrasii ovttalágánat.

1. appendiksa Norbmatabeallat

Cealkkamuitu Ahkeceahkit/skalerejuvvon skoremát										
Álgo- skoren	6:0-6:11	7:0- 7:11	8:0- 8:11	9:0- 9:11	10:0- 10:11	11:0- 11:11	12:0- 12:11	13:0- 13:11	14:0- 14:11	15:0- 15:11
1	3	3	3	2	1	1	1	1	1	1
2	4	4	4	3	2	2	2	1	1	1
3	6	5	5	4	3	3	3	2	1	1
4	7	7	7	5	4	4	4	3	2	1
5	9	8	8	7	5	5	5	4	3	2
6	10	9	9	8	7	7	6	6	4	3
7	12	11	10	9	8	8	7	7	6	5
8	13	12	12	11	10	9	9	9	8	7
9	15	14	13	12	11	10	10	10	10	9
10	16	15	14	13	12	12	11	11	11	10
11	17	17	15	15	14	13	13	13	12	12
12	-	-	16	16	15	14	14	14	13	13
13	-	-	18	17	17	15	15	15	15	15

Sátnegealda
Ahkeceahkit/skalerejuvvon skoremát

Álgo- skoren	6:0-6:11	7:0- 7:11	8:0- 8:11	9:0- 9:11	10:0- 10:11	11:0- 11:11	12:0- 12:11	13:0- 13:11	14:0- 14:11	15:0- 15:11
1	4	4	2	2	1	1	1	1	1	1
2	6	5	4	3	2	2	2	2	1	1
3	7	7	6	4	4	4	3	2	2	1
4	9	8	7	6	6	6	4	4	4	3
5	10	10	9	8	7	7	7	6	6	5
6	12	11	11	10	9	9	8	7	7	7
7	14	13	12	12	10	10	9	9	9	9
8	15	14	14	13	12	12	11	11	11	11
9	17	16	15	15	14	13	13	13	13	13
10	-	17	17	16	15	15	15	15	15	15
11		-	-	-	17	16	16	16	16	16
12					-	18	17	17	17	17

**Doahpagat
Ahkeceahkit/skalerejuvvon skoremát**

Álgo- skoren	6:0- 6:11	7:0- 7:11	8:0- 8:11	9:0- 9:11	10:0- 10:11	11:0- 11:11	12:0- 12:11	13:0- 13:11	14:0- 14:11	15:0- 15:11
1	5	5	3	1	1	1	1	1	1	1
2	6	6	4	3	1	1	1	1	1	1
3	8	7	5	4	2	2	1	1	1	1
4	9	8	6	5	3	3	1	1	1	1
5	10	10	7	6	4	4	2	1	1	1
6	12	11	8	7	5	5	3	2	1	1
7	14	12	9	8	6	6	4	3	1	1
8	15	14	10	9	7	7	5	4	2	1
9	17	15	11	10	8	8	6	5	3	2
10	18	16	12	11	9	8	7	6	5	4
11	19	18	13	12	10	9	8	8	6	5
12	-	19	14	12	11	10	9	9	8	6
13	-	-	15	13	12	11	10	10	9	7
14	-	-	16	14	13	12	11	11	11	9
15	-	-	-	15	13	13	12	12	12	11
16	-	-	-	16	14	14	13	13	13	12
17	-	-	-	-	15	15	14	14	14	14

Fonologalaš diđolašvuohta
Ahkeceahkit/skalerejuvvon

Álgoskoren	6:0-6:11	7:0-7:11	8:0-8:11	9:0-9:11	10:0-10:11
1	1	1	1	1	1
2	2	1	1	1	1
3	3	2	1	1	1
4	3	3	1	1	1
5	4	4	1	1	1
6	5	4	2	1	1
7	6	5	3	1	1
8	7	6	4	2	1
9	8	7	5	3	1
10	9	8	6	4	1
11	10	9	7	5	2
12	11	10	8	6	3
13	11	10	9	7	5
14	12	11	10	8	6
15	13	12	11	10	8
16	14	13	12	11	9
17	15	14	13	12	10
18	16	15	14	13	12
19	17	15	15	14	13

Grammatihkka
Ahkeceahkit/skalerejuvvon skoremát

Álgoskoren	6:0-6:11	7:0-7:11	8:0-8:11	9:0-9:11	10:0-10:11
1	1	1	1	1	1
2	2	2	1	1	1
3	3	2	1	1	1
4	3	3	1	1	1
5	4	4	2	1	1
6	5	5	3	1	1
7	5	5	4	2	1
8	6	6	4	2	1
9	7	7	5	3	1
10	8	7	6	4	1
11	8	8	6	4	1
12	9	8	7	5	1
13	10	9	8	6	2
14	10	10	8	6	3
15	11	10	9	7	4
16	12	11	10	8	5
17	13	12	10	9	6
18	13	13	11	9	7
19	14	13	12	10	8
20	15	14	12	11	9
21	15	15	13	12	10
22	16	15	14	13	12
23	17	16	15	14	13

Lohkanleaktu Ahkeceahkit/skalerejuvvon

Álgoskoren = Galle sáni minuvttas.*	8:0- 8:11	9:0- 9:11	10:0- 10:11	11:0- 11:11	12:0- 12:11	13:0- 13:11	14:0- 14:11	15:0- 15:11
<=12	5	5	3	3	1	1	1	1
13-16	6	6	4	4	1	1	1	1
17-20	7	6	4	4	2	1	1	1
21-24	8	7	5	5	3	2	1	1
25-28	9	7	5	5	3	2	2	1
29-32	9	8	6	6	3	3	2	1
33-36	10	9	6	6	4	4	2	2
37-40	11	9	7	6	5	4	3	3
41-44	12	10	7	7	5	4	4	4
45-48	13	10	8	7	6	5	4	4
49-52	14	11	9	8	6	5	5	4
53-56	14	11	9	8	7	6	5	4
57-60	15	12	9	9	7	6	5	5
61-64	16	12	9	9	7	7	6	5
65-68	16	12	10	9	8	7	6	5
69-72	17	13	11	10	9	8	7	6
73-76	18	14	12	10	9	9	7	6
77-80	-	14	12	11	10	9	8	7
81-84		15	12	11	10	10	8	7
85-88		15	13	12	11	10	9	8
89-92		15	13	12	11	11	10	8
93-96		16	14	13	12	12	10	9
97-100		17	14	13	13	12	11	9
101-104		18	15	14	13	13	11	9
105-108		-	15	14	14	13	12	10

*Sánit minuvttas= (78/ oasseteasttaid 11 ja 12 áigi oktiibuot, sekunddat)*60

109-112			16	14	14	14	12	10
113-116			17	15	15	15	13	11
117-120			17	15	15	15	14	11
121-124			17	16	16	16	14	12
125-128			18	16	16	16	15	12
129-132			19	16	16	16	15	13
133-136			-	17	17	16	16	13
137-140				18	17	16	16	13
141-144				18	17	17	17	14
145-148				-	-	-	-	14
149-152								15
153-154								15
155-158								-

Sátnedekoden Ahkeceahkit/Skalerejuvvon skoremat							
Álgoskoremat	9:0- 9:11	10:0- 10:11	11:0- 11:11	12:0- 12:11	13:0- 13:11	14:0- 14:11	15:0- 15:11
1	6	6	4	3	3	3	2
2	7	6	5	4	4	4	3
3	7	7	6	6	6	4	4
4	8	8	7	7	7	5	5
5	8	8	8	7	7	6	5
6	9	9	9	8	8	7	6
7	9	9	9	9	9	7	6
8	10	10	10	9	9	8	7
9	10	10	10	10	10	9	8
10	11	11	11	11	11	9	9
11	11	11	11	11	11	10	9
12	12	12	12	12	12	11	10
13	13	12	12	12	12	11	11
14	14	13	13	13	13	12	12
15	14	14	14	13	14	13	12
16	15	14	14	14	14	13	13

3 skalerejuvvon skorema logut

3 skalerejuvvon skorema logut	Skorenlogut	3 skalerejuvvon skorema logut	Skorenlogut
10	>57	29	97
11	57	30	100
12	59	31	101
13	62	32	103
14	64	33	106
15	66	34	108
16	68	35	110
17	70	36	112
18	72	37	115
19	74	38	117
20	76	39	119
21	79	40	122
22	81	41	124
23	83	42	127
24	85	43	129
25	88	44	130
26	90	45	133
27	92	46	136
28	94	47	138

1. Appendiksa: Ovdamearka mii čájeha mo deavdit skorenbáhpira

Skorenbáhpirii čállá oktiibuot álgoskoremiid, skalerejuvvon skoremiid ja sihkarvuodaintervállaid. Álgoskoremat leat oktiibuot daid bargamušaid lohku maid lea bargan juohke oasseteasttas. Čále juohke oasseteastta oktiibuot álgoskorema skorenbáhpirii. Geavat daid norpmaid mat gullet rivttes ahkásaččaide 1. mildosis rehkenastit oasseteasttaid álgoskoremiid skalerejuvvonskoremiid. Oasseteasttaid skalerejuvvon skoremat leat čilgejuvvon juohke ahkejovkui 6 jagi ja 0 mánu rájes gitta 15 jagi ja 11 mánu rádjái. 2. tabealla skalerejuvvon skoremiin gávdná sihkarvuodaintervállaid 95 proseanta dásis juohke oassetestii.

Ovdamearka

Muhtun 9 jahkásaš testejuvvui 6 -16 jahkásaččaid giellateasttain, ja oaččui álgoskoren 4 Cealkkamuitu geahččaleamis, álgoskoren 5 Sátnegealda- geahččaleamis ja álgoskoren 4 Doahpagat geahččaleamis. Go geahččá norbmatabeallain, de oaidná ahte bálddastahtti skalerejuvvon skoremat leat 5,7 ja 5. Go jorbe loguid bajásguvlui, de sáhtta eanas oasseteastaskoremiid sihkarvuodainterválleide duohtavuodas čállit 2 skalerejuvvon skoremis (geahčateastaárkka álgosiiddus). Diet lohku lea čállojuvvon ruktui "Skalerejuvvon skoren čuoggát (+/-). Dasto rehkenastá sihkarvuodainterválle go álggos geassá 2 čuoggá skalerejuvvon skoremis ja dasto lasiha 2 čuoggá skalerejuvvon skoremiid. Cealkkamuittu duohta skoren šaddá dasto gaskal 3 ja 7 skalerejuvvonskoremis. Čuovo seamma vuogi eará oasseteasttain. Rehkenastte dasto oktii dan golmma skalerejuvvon skorema loguid mat gullet skrinengeahččaleami geatnegahttojuvvon oassái. Dán oktavuodas lea diet lohku 17. Go geahččá skalerejuvvon skoremiid norbmatabeallas, de oaidná ahte dát lea seamma go skalerejuvvon skoren 70. Dán ahkedásis sáhtta duohtavuodas bidjat sihkarvuodainterválle 6 skalerejuvvon skoremiid. Duohta skalerejuvvon skoren lea dasto gaskal 64 ja 76 čuoggá. Sáhtta oažžut visuála profiilaminstara go deavdá máná skálačuoggáid ruvttuide ja merke dan dakko X.

Dasto sáhtta čuoggáid čatnat sárgáin oktii. Teastaárkkas sáhtta sihkarvuodainterválle sárgut gráfalaččat go bidjá ruođuid skalerejuvvon skoremiid birra mat ovddastit sihkarvuoda interválle vuolit ja bajit dásiid.

4. tabealla čilge makkár dásis giellaváttisvuodát leat, 6-16 giela geahččaleami bohtosiid vuodul.

Oktiibuotskoren	Klassifiseren	Relašuvdna gaskamearrái
115 dahje eanet	Bajábeal normáladási	+ 1 SD dahje alit
86 – 114	Normáladási	Siskkobeal + dahje - 1SD
78 – 85	Marginála/ gehppes válttisvuhta	Siskkobeal -1 gitta -1.5 SD
71 – 77	Vuollegis skoren/ moderáhta válttisvuhta	Siskkobeal -1.5 gitta -2 SD
70 dahje unnit	Hui vuollegis skoren/ duođalaš válttisvuhta	2 SD dahje vuollegat

4. tabealla Njuolggadusat válddahallat duohtavuodadási giellaváttisvuodain

3 skalerejuvvon skorema logut

3 skalerejuvvon skorema logut	Skorenlogut	3 skalerejuvvon skorema logut	Skorenlogut
10	>57	29	97
11	57	30	100
12	59	31	101
13	62	32	103
14	64	33	106
15	66	34	108
16	68	35	110
17	70	36	112
18	72	37	115
19	74	38	117
20	76	39	119
21	79	40	122
22	81	41	124
23	83	42	127
24	85	43	129
25	88	44	130
26	90	45	133
27	92	46	136
28	94	47	138

Sáhttá lohkat ahte juohke dohkálaš oaivil sániin lea dohkálaš.

Visot sátnetilgehusat mat leat sátnegirjjis leat dohkálaččat.

1 čuokkis

Buorre synonyma

(Ovdamearka: "Spihkár lea stálestikta ..."). Masa adno (Ovdamearka: "Spihkára sáhttá dearpat fiellui ...").

Oppalaš sátnesirren

(Ovdamearka: "Bálkká oaččut go barggat buori barggu ..."). Válđoiešvuohta

(Ovdamearka: "Hoahkan lea ovttahii hállat dahje mánágurgalusaid dadjat ...").

Eará mánja smávva čilgehusa mat eai leat nu dárkilat, muhto leat riehta ja čájehit ahte lea ádden sáni.

0 čuoggá

Oppalaččat, vástáduš mii lea riehta, muhto mas lea unnán sisdoallu

(Ovdamearka: "Spihkár adno go áigu juoidá ráhkadit").

Seađas synonyma mii ii leat beare čielggas

(Ovdamearka: "Lávvu maid sáhttaváldit mielde").

Earenoamáš dahje dihto geavaheapmi

(Ovdamearka: "Spihkár lea juoidá mainnačugget").

lešvuohta mii lea riehta, muhto mii ii leat válđoiešvuohta

(Ovdamearka: "Spihkár lea juoga mii lea čohkal").

Ovdamearka dahje sáni geavaheapmi mii ii muital duođi eanet sáni birra

(Ovdamearka: "Hoahkan lea ahte don hoagat").

Čájehit mo sátni geavahuvvo, ii ge daja sáni

(Ovdamearka, go galgá "Spihkár" sáni čilget, de oahppi čájeha mo spihkár geavahuvvo dahje čájeha mo dearpá).

Čielga boasttu vástádušat.

Dás vuolábealde leat mis ovdamearkkat mat čájehit maid oahppit leat vástidan oassegeahččaleamis Sátnemáhttu ja mo mii leat klassifiseren vástádušaid.

Mii lea?	0 čuoggá vástáduš	1 čuokkis vástáduš
Seanga	Oađđit Linis Mus lea dakkár	Juoga mas oađát... Juoga mas ihkku veallá.. Viessodávvir mas olmmoš oađđá...
Spihkár	“Dearppa- dearppa”Dainna dearpá Skruva Ráhkada juoidá Juoga mii lea čohka	Adno go galgá juoidá návlet.../ dearpat juoidá gitta Masa henje diŋggaid Mainna fielluid návle oktii Dearpá veahčiriin/juoga maid návle Juoga maid návle murrii/seaidnái Ruovde/metálladiŋga, ságge geahči Ruovdediŋga maid návle pláŋkkuide/ snihkke juoidá Adno go galgá návlet– juoidá návlet gitta
Bálká	Vuoitit spábbačiekčama Oažžut juoidá Ruovttoluotta/oažžut juoidá Juoga maid oaččut (attát) goleat leamaš šiega/bargan	Oaččut go leat bargan Ruhta barggu ovddas Oažžut ruđa
Hoahkan	Hoagai ahte áiggui boahit	Hállat/hupmat ovttahi Hállat/hupmat seamma ášši birra Mánágurgalus

Skrinen lea vuosttaš dássi kártenproseassas. Dat máhttu maid oažžu giellaskrinemis sáhtta leat mávssolaš danne go dat jođánit veahkeha identifiseret ohppiid geain soitet leat giellaváttisvuodát.

6 - 16 jahkasaččaid giella lea vuosttaš standardiserejuvvon giellaskrinenteasta mánáide gaskkal 6 ja 16 jagi. Teasta geahččala buktit oppalaš vástádusaid nu go: "Lea go dán mánás adekvahta giella su agi ektui, dahje berre go dieđihit viidáseabbo gielalaš kártemii?".

6 - 16 jahkasaččaid giela vuolggabáiki lea ahte dat lea oktavuohta gaskkal gielalaš oanehisáiggemuittu ja návccaid ráhkadit gielalaš doahpágiid. Njeljen oaseteasttain earuhat mánáid geain leat giellaváttisvuodát ja mánáin geain eai leat giellaváttisvuodát.

6- 16 jahkasaccaid giella lea geahččaluvvon 517 skuvlamánái. Teasta earuha gaskkal mánáid geain leat giellaváttisvuodát ja/ dahje giellarelaterejuvvon váttisvuodát ja mánáid geain eai várut leat giellaváttisvuodát 85% bienasta bitnii.